

**HARPUT MÜZİĞİNİN TÜRK SANAT VE HALK
MÜZİĞİ İÇİNDEKİ YERİ VE ÖNEMİ**

107320

107320

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Taner ARSLAN

406961006

Tezin Enstitüye Verildiği Tarih: 2 Ocak 2001

Tezin Savunulduğu Tarih : 6 Şubat 2001

Tez Danışmanı
Diğer Jüri Üyeleri

: Yrd. Doç. Dr. Gökten AY (İ.T.Ü.)

Doç. Fikret DEĞERLİ (İ.T.Ü.)

Doç. Şenel ÖNALDI (İ.T.Ü.)

**T.C. YÜKSEKÖĞRETİM KURULU
DOKÜMANTASYON MERKEZİ**

ŞUBAT 2001

ÖNSÖZ

Bugüne kadar yapılmış olan bilimsel çalışmalarda, Harput halk müziğinin hangi tarz müzik içinde yer alacağı açıkça ortaya konulamamıştır. İşte bu eksiklikten yola çıkarak “Harput Müziğinin Türk Sanat ve Halk müziği içindeki yeri ve önemi” konulu bu çalışma yapılmıştır.

Amacı, Harput Halk müziği ile, Türk Sanat ve Halk müziği arasındaki makamsal, karakteristik, biçimsel ve ezgisel açıdan ilişkilerini inceleyerek, benzerlik yada farklılıklarını bilimsel olarak ortaya koymaktır.

Bu çalışmamızda, ağırlıklı olarak literatür taraması ve görüşme metodu uygulanmış, ezgiler bizzat yöredeki kişilerden derleme yolu ile notaya alınmıştır.

Çalışmada danışmanlığımı yapan İ.T.Ü Türk Musikisi Devlet Konservatuvarı Öğretim Üyesi Yrd. Doç. Dr. Gökten AY’a, yöredeki çalışmalarımızda yardımlarını esirgemeyen müzik öğretmeni Sayın Arif ARSLAN’a, Kültür Bakanlığı Sivas Devlet Korosu ses sanatçılarından Sayın Zülfü DEMİRTAŞ’a, Kültür Bakanlığı Urfa Devlet Korosu ses sanatçılarından Sayın Hasan ÖZTÜRK’e, Gaziosmanpaşa Üniversitesi Türk Halk Müziği ve Türk Halk Oyunları Öğretim Görevlisi Sayın Kürşad GÜLBELAY’a sonsuz teşekkür ederim.

İstanbul – Şubat 2001

Taner ARSLAN

İÇİNDEKİLER

Sayfa no.

ÖNSÖZ.....	i
İÇİNDEKİLER.....	ii
ÖZET	iv
SUMMARY	vi
GİRİŞ.....	1
BÖLÜM 1. ELAZIĞ İLİ HAKKINDA GENEL BİLGİLER	2
1.1. HARPUT KELİMESİNİN MENŞEİ	3
1.2. HARPUT'UN COĞRAFİK KONUMU	3
1.3. HARPUT'UN TARİHİ	4
BÖLÜM 2. HARPUT'LU DİVAN ŞAİRLERİ	6
2.1. ŞİRİN-ZADE MUALLİM SA'Dİ.....	6
2.2. RAHM-İ HARPUT-İ.....	7
2.3. KÖSE SEFER-ZADE HACI REŞİT EFENDİ	9
2.4. SUNĞUR-ZADE HACI ABDULKERİM EFENDİ.....	10
2.5. KANBALAK-ZADE ABDULHAMİD HAZMİ	11
2.6. MUSTAFA SABRİ EFENDİ.....	13
2.7. EFENDİ-ZADE VEYSİ.....	14
2.8. HACI HAYRİ BEY.....	16
BÖLÜM 3 HARPUT'TA KULLANILAN ÇALGILAR.....	18
3.1. VURMALI ÇALGILAR	19
3.1.1. Def.....	19
3.1.2. Bendir	19
3.2. YAYLI ÇALGILAR	19
3.2.1. Keman	19

3.3. MIZRAPLI ÇALGILAR.....	20
3.3.1. Ud.....	20
3.3.2. Kanun	21
3.3.3. Tambur	22
3.4. ÜFLEMELİ (NEFESLİ) ÇALGILAR	22
3.4.1. Klarinet.....	22
3.4.2. Çığırma.....	23
 BÖLÜM 4 HARPUT'A AİT YÖRESEL DİZİLER	24
4.1. ELEZBER	24
4.2. TECNİS	26
4.3. İBRAHİMİYE	28
4.4. BAĞRI YANIK.....	31
4.5. DİVAN	33
4.6. KESÜK.....	37
4.7. ŞİRVAN	40
4.8. VARSAĞ	43
4.9. BEŞİRİ	45
 BÖLÜM 5 HARPUT'A AİT YÖRESEL GAZELLER.....	48
5.1. HÜSEYNİ GAZEL	49
5.2. UŞAK GAZEL	50
5.3. HİCAZ GAZEL.....	52
5.4. BEYATİ GAZEL	53
5.5. HÜZZAM (MUHALİF) GAZEL	55
5.6. SABA GAZEL	56
5.7. RAST GAZEL.....	58
5.8. MUHAYYER GAZEL.....	59
5.9. KARCIGAR (NEVRUZ) GAZEL	61
 SONUÇ	63
 KAYNAKÇA	66
 ÖZGEÇMİŞ.....	67

Üniversitesi	: İstanbul Teknik Üniversitesi
Enstitüsü	: Sosyal Bilimler
Anabilim Dalı	: Türk Halk Oyunları
Programı	: Türk Halk Oyunları
Tez Danışmanı	: Yrd. Doç. Dr. Gökten AY
Tez Türü ve Tarihi	: Yüksek Lisans, Şubat 2001

ÖZET

HARPUT MÜZİĞİNİN TÜRK SANAT VE TÜRK HALK MÜZİĞİ İÇİNDEKİ YERİ VE ÖNEMİ

Taner ARSLAN

Bu çalışmada ele alınan konu; “geleneksel Türk Halk kültürünün köklü ürünlerinden biri olan Harput müziğinin Türk Sanat ve Halk müziği arasındaki farklılıkları ya da benzerlikleri makamsal, karakteristik, biçimsel ve ezgisel açıdan ilişkilerini inceleyerek bilimsel olarak tesbitini ve analizinin” yapılması şeklinde açıklanabilir.

Konu ele alınırken öncelikle Elazığ ili ve Harput’la ilgili genel bilgiler verilmiş, daha sonra Harput’lu Dîvan şairleri başlığı altında konuya girilmiştir. 1.bölüm Elazığ ili ve Harput hakkında genel bilgilere ayrılmış, 2.bölümde Harput’lu, divan şairlerinin her yönüyle anlatımı ve eserlerinden birer örnek vererek anlatılmıştır.

3.bölüm Harput’da kullanılan çalgıların yöreyle olan ilişkileri, etkileşimi ve neden bu yörede kullanıldığı, anlatılmış. Harput’da kullanılan çalgıların kendi içlerinde sınıflandırılarak tek tek açıklaması yapılmıştır.

4.bölümde; çalışmanın ana konularından biri olan “Harput’a ait yöresel diziler çalışılmıştır. Bu çalışmadaki Dokuz tane dizinin anlatımı; karar sesleri, aldığı arızalar, güçlü sesleri, yedenleri incelenmiş yörede söylendiği biçimde notaları ve sözleri yazılmış ve detaylı olarak açıklanmıştır.

5.bölümde Harput’a ait yöresel gazeller incelenmiştir. Yörede okunan, gazeller hakkında genel bilgiler verilmiş, ve gazellerin içerikleri anlatılmıştır. Daha sonra yöreye ait gazeller teker teker kurallara uygun olarak yazılmıştır.

Son bölüm olan sonuç kısmında ise elde edilen bilgiler değerlendirilerek olumlu ya da olumsuz yönleri ile Harput müziğinin Türk Halk ve Türk Sanat müziği içindeki yeri ve önemi anlatılmıştır.

Sonuç olarak Harput müziği Türk kültüründe (bazı bölgeler dışında) benzeri ve eşi olmayan bir Türk müziği tarzıdır. Bu kadar geniş bir coğrafyaya tesir etmiş olan Harput müziği ile ilgili bütün bu sorulara cevap vermek geniş bir inceleme ve araştırma neticesinde mümkün olabilir.

University	: İstanbul Technical University
Institute	: Institute of Social Sciences
Science Programme	: Turkish Folk Dances
Programme	: Turkish Folk Dances
Supervisor	: Ass. Prof. Dr. Gökten AY
Degree Awarded and Date	: Master of Science, Feb 2001

SUMMARY

MUSIC OF HARPUT

Taner ARSLAN

The subject taken up in this study can be explained as the scientific description and analysis of the Music of Harput, which is one of the basic products of traditional Turkish folk culture, by comparing the differences and the similarities between Turkish folk Music, Turkish traditional music and Harput music by scrutinizing the relationships in their “makam”*, characteristics, forms and tunes.

As the subject was taken up, primarily general information about the cities Elazığ and Harput were given and the subject was introduced under the topic of “Divan** poets of Harput”. While part 1 consists of general information about Elazığ and Harput; in part 2 Harput Divan poets are elucidated in every aspect by giving samples from the works of every poet.

* A concept of melodic creation which determines tonal relations, tessitura, starting tone, reciting tone, and the finalis, as well as an overall indication of the melodic contour and patterns. Red House Dictionary, page 725

** A poet of the classical school of Ottoman literature. Red House Dictionary page 304.

In part 3 the musical instruments that are used in Harput are explained by their relations and interactions with the region and the reason for their usage in that region is also illuminated. The instruments that are used in Harput have been classified among themselves and each instrument has been explained one by one.

In part 4, one of the main subjects of the study, which is the local rhymes of Harput, has been analyzed. The nine rhymes in this work, “karar sesleri”, “arızalar”, “güçlü sesler”, “yedenler”, have all been scrutinized and their lyrics and musical notes have been written down as they are used in the region in detail.

In part 5 local gazels^{***} of Harput have been studied. General information about local gazels are given also explaining the contents of the gazels. Later each local gazel has been written down according to rules.

In the last part which is the conclusion part, all the information obtained has been evaluated and the place and importance of Harput music among Turkish folk music and Turkish traditional music has been explained with its positive and negative aspects.

As a conclusion, Harput music is a genuine Turkish music style which has no resemblances (except in some regions) in Turkish culture. Answering all the relevant questions concerning Harput music which has been influential over a large scale of land can be possible after a wide range of research and examination.

^{***} Lyric poem of a certain pattern (comprising 4-15 couplets, with the first couplet rhyming, and all the second hemistichs rhyming with the hemistichs of the first couplet).
Red House Dictionary page 389

GİRİŞ

Bilim adamlarının, alim ve Sanatkarların adeta harman olduğu, ekonomi ve eğitim alanında bölgesinin merkezi konumda bulunan ve yabancı seyyahların “Şarkın efsanevi şehri” diye tanımladıkları Harput’un yaşadığı hareket ve zengin hayat tarzı sonucunda, ortaya koyduğu ve günümüze kadar ulaşan en önemli kültürel unsurlarından birise de; kendisine has bir yapısı ve özelliğı olan klasik çalgılarla keman, kanun, ud, tambur, klarnet gibi çalgılarla çalınan, bu günde büyük bir beğeniyle dinlenen müziğı gelmektedir. Bu müzik “Harput Şarkı ve Türküleri” gibi isimlerle anılmaktadır.

Günlük yaşantımıza göz atacak olursak, doğum günlerine, evlenme törenlerine, ölüm günlerine dek popüler müziğın tutsağı olduğumuz görülecektir. Oysa “Ulusal Oyunlarımız, Müziğimiz bizim ulusal savunma gücümüzü oluşturan kültür kaynağıdır”.

Birinci bölümde genel olarak Harput’un tarihini , coğrafyasını, ikinci bölümde Harput’lu divan şairlerini, üçüncü bölümde Harput’ta kullanılan çalgıları, dördüncü bölümde Harput müziğinde kullanılan yöresel dizileri, beşinci bölümde ise yörede okunan gazelleri inceledik.

Yapmış olduğumuz bu çalışmada , Harput müziğı genel olarak incelenmeye çalışılmıştır. Bu çalışmanın araştırmacılara faydalı olmasını dilerim.

BÖLÜM 1

ELAZIĞ İLİ HAKKINDA GENEL – BİLGİLER

“Elazığ, doğudan Bingöl, Batıdan Malatya, Kuzeyden Tunceli ve kısmen, Erzincan, Güneyden Diyarbakır illeri ile çevrili, 1951 km² yüz ölçümü 8 ilçe 15 bucak 585 köy ve 718 mezrası bulunan bir doğu ilimizdir. Deniz seviyesinden yüksekliği 1020 m. dir.

Elazığ yollar bakımından Doğu illerini yurdun diğer bölgelerine bağlayan bir kilit noktasıdır. Elazığ’ın kültür merkezi Harput’tur. Elazığ’a 4 km uzaklıkta olup, Hurri, Hitit eserleri, Urartu kalıntıları Prehistorik çağ eserleri, Bizans, Artukoğulları ve Selçuklu eserleri bulunan bir çok medeniyet görmüş, tarihi zenginliği olan bir beldedir.¹

Harput, şehir olduğu yıllarda, Doğunun en büyük merkezi olma özelliğini kazanmış 18. yy. sonlarında nüfusu 40 bine ulaşmış Fransız, Amerikan ve Alman kolejleri ile ün yapmıştır.

“Elazığ’ın ekonomisi tarıma dayalıdır. Büyük ve küçükbaş hayvan yetiştiriciliği ihraç seviyesindedir. Her yıl hayvan ihracatından milyarlarca döviz kazanılmaktadır. Bol miktarda şekerpancarı, pamuk, buğday gibi ürünler elde edilmektedir. Elazığ üzüm ve çileği ile de meşhurdur.²

Elazığ’da sanayide gelişmektedir. Yirmiye yakın fabrika bulunmakta ve bunlara yenileri eklenmektedir. “Altı ay kışı altı ay yazı olan Elazığ iklimi, Keban Baraj gölünden büyük ölçüde etkilenecek Akdeniz iklimine yakın bir iklim haline gelmektedir.³

¹ “Üniversitelerarası Halk Oyunları Final Yarışması Tanıtma Klavuzu”, Fırat Üniversitesi Yayınları Sayfa, 7 , Elazığ, Mayıs 1987

² a.g.e, s.7.

³ a.g.e, s.8.

Elazığ'da okuma yazma oranı %62 dir. İlde bulunan Fırat Üniversitesi Elazığ'ı bir şehri durumuna getirmekte şehre sosyal ve kültürel konularda önemli katkılar sağlamaktadır.

1.1. HARPUR KELİMESİNİN MENŞEİ

“Harput kelimesinin “kar = taş”, “pert = kale” kelimelerinden teşekkül ettiği “Taşkale” manasına geldiği anlaşılmaktadır. Bu isimle Harput kalesinin ve şehrinin kalker kayalıklar üzerinde kurulması arasında bir münasebet kurmak lazımdır. “Pert” kelimesi, Doğanadolu’da birçok kale isimlerinin terkinde görülmektedir. Küzerpert, Norpet, Bezpert gibi Harput’un komşusu bulunan Pertek ilçesinin aynı isimle anılan kalesinin adı da aynı kelimenin küçültme eki olmasından ibarettir ve “küçük kale, kalecik” manasına gelir

Tarih boyunca Harput kelimesinin muhtelif milletlerce telaffuz ve imlasında farklar görülmektedir. Araplar ekseriyetle “HARTABİRT” diye yazılmışlardır. Aynı isim Bizanslılarda “KAHARPOTE” şeklinde geçiyor. Batı üverrihleri “Quart-piere” ve “Quatrpier” kaydediliyorlar. Araplar daha eski devirlerde “HART-BİRT” imlasıyla yazmaktadırlar.

14. Asırdan sonra kararsız bir şekilde “Harpirt” veya “Harpirt Harbit” olarak yazılmıştır. Hatta Osmanlılar zamanında bile “HARTPURT”, “HARPURD” ve “HARBİD” şeklinde yazılı olmuştur. 1231 ve 1291 hicri tarihli 2 mezar kitabesinde bile “HARPURT ve HARPRUT” imlasıyla yazıldığı tespit edilmiştir.⁴

1.2. HARPUR’UN COĞRAFİ KONUMU

Harput’un sosyal kültürel edebi ve güzel sanatlardaki yerine ilim sahasında kat ettiği mesafeyi tespit etmek amacı ile ve ileride ele alacağımız Türk sanat

⁴ SUNGUROĞLU, İshak “Harput Yolları” Cilt 1, s.97, Ankara Yayın Evi, Ankara 1965

müziğinin Harput Halk müziğine tesir eden sebepleri tespit edebilmek için bahsedilen beldeyi iyi tanımamız gerekecektir.

“Doğu Anadolu’da, İstanbul’dan gelip Diyarbakır ve Bingöl’e doğru giden karayolu ile Erzurum’dan gelip İskenderun ve Adana’ya giden karayolunun kesiştiği yede yukarı fırat havzasının uluova ve kuzu ova arasında kurulan ve yaklaşık ikiyüzbin nüfuslu bugünkü Elazığ ilinin kuzeyde 5 km mesafede eskiden HARPUT ismiyle kurulu ve o zaman kırk ile altmışbin nüfusa sahip bir şehir vardı. Fakat şimdi yine Harput bir kasaba hatta mahalle olarak varlığını sürdürmektedir.

Yetmiş yıl evveline ait bir salnamede nüfusu kırkbine yaklaşan Harput’a: on altı medrese dört kütüphane onbir mahalle mektebi yedi ilkokul, bir lise bir öğretmen okulu, bir darul hilafe bir Nafra (Fen okulu, bir Darul harir, bir Amerikan Koleji, iki Fransız Koleji, bir Alman Koleji ve altı Hıristiyan okulu bulunmakta idi.

M.Ö. 8. yüzyılda Urartular devrimden kalma meşhur Harput kalesi bugüne kadar varlığını koruyabilmiştir. Bu kalenin etrafındaki kayalar ve tepeler üzerindeki yayılmış yirmiden fazla mahalle olduğu bilinirken bugün ancak ikiyüz ev ile yıkıntılar kalmıştır.⁵

1906 (Rûmi 1322) tarihinde Harput hakkında yazdığı ufak bir risalede Harput Müddeisumumisi Yusuf Ziya Bey Harput’un nüfus miktarını şu suretle kaydetmiştir.

“(Yekün)	(İslam)	(Ermeni)	(Protestan)	(Katolik)	(Süryani)	(Rum)	(Latin)” ⁶
457.874	370.818	75.198	6.860	2.382	1.048	912	656

1.3. HARPUT’UN TARİHİ

“Çevrenin Tarih itibariyle bilinen en eski kavimleri m.ö. 2000 yıllarında bölgede yaşayan Hurriler’dir. Kurmuş oldukları Mitanni Devleti m.ö. 14. yy.

⁵ KAZICI , Prof. Dr. Ziya, “Dünü ve Bugünüyle Harput”, Cilt 1 , s.115 , Türkiye Diyanet Vakfı Elazığ Şubesi Yayınları , Elazığ 1999

⁶ Fırat Üniversitesi Arşivleri

yıkılarak bölgede Hititler hakim olmuşlardır. Bunlarında merkezi Hatsu (bugünkü Beyazköy) kazılarında çıkarılan yazılı belgelerden Harput muntikasının adı İŞUVA olarak geçmektedir.

M.Ö. 9. asırda ise merkezi TUŞPA (Van)'dan başlayarak Doğanadolu'ya hakim olan Urartular, Harput hudutları içinde kaldığı bilinmektedir.

Romalılar'ın Neron devrinde Armenia ve İran savaşları dolayısıyla doğuya sefer yapan komutan Domitus Corbula'ya ait olan ve M.S. 64 yılında yazılan bir kitabe Harput müzesinde bulunmaktadır.⁷

“Romalılarından sonra Bizanslılar'ın hakim olduğu Harput ancak 7. yy. ortalarında Arap akıncılarının eline geçmiştir. Arap tarihçileri bu bölgenin ŞİMSAT şeklinde kaydetmektedirler. Anadolu'ya Türk akınlarının başlamasıyla Türkmen beylerinden ÇUBUK bey 1085 yılında Harput ve yöresini Bizanslılar'dan alarak, buraya yerleşmiş ve 1115 tarihine kadar bölgede hüküm sürmüşlerdir. Harput Artukoğullarından BELEK GAZİ tarafından 1115 yılında zaptedilerek bir süre Artukoğulları devleti hükümdarlığında kalmış ise de 1234'de el değiştirerek Selçukilerin yönetimine geçmiştir.

Moğol akınları sonucu Selçuki devleti yıkılınca bu bölge sırasıyla İlhanlıların, Dulkadiroğullarının, Akkoyunluların ve nihayet İranlıların hakimiyetinde kalmıştır.

1514 yılında Yavuz Sultan Selim'in Çaldıran galibiyeti sonucunda Doğanadolu'da İranlıların elinde bulunan kalleri almakla görevlendirilen Karaman beylerbeyi Hüsrev Paşa'nın 1515 yılında Diyarbakır üzerine yaptığı sefer sırasında Kemah hakimi Karaçinzade Ahmet bey tarafından Harput kalesinde kuşatılarak zaptedilmiş böylece Osmanlı ülkesine katılmış olan Harput ve çevresi Doğuda Osmanlı imparatorluğunun bir ilim ve irfan merkezi haline gelmiştir.”⁸

⁷ MEMİŞOĞLU, Av.Fikret, “Harput Halk Bilgileri “, Elazığ Kültür Derneği Yayınları , No.2 s.1, T.C. Ziraat Bankası Matbaası , Elazığ, 1995

⁸ a.g.e, s.18, T.C. Ziraat Bankası Mart, Elazığ-1995.

BÖLÜM 2

HARPUT'LU DİVAN ŞAİRLERİ

2.1. ŞİRİN-ZADE MUALLİM SA'Dİ

“Babası Harput'ta yetişmiş fazilet ve olgunluğu itibariyle hakikatten mümtaz şirinzadelerden Hacı Hafız Şeyh Yusuf'tur . 1851 tarihinde Harup'ta Doğan Muallim Sadi, ilk tahsilini alim bir kişi olan babasından aldıktan sonra yüksek tahsil için İstanbul'a gider. Tahsilini tamamladıktan sonra Selanik mekteb-i Osmani müdürlüğüne tayin edilir. fakat bir süre sonra bu görevden ayrılır. Daha sonra ki senelerde mesleği olan öğretmenliği bırakıp Drama ve Şirazda polis komiserliği yapar. Ancak bu meslek kendisine zor geldiği için tekrar eski mesleği öğretmenliğe döner ve Şirazda özel bir okul açarak öğretmenlik yapmaya başlar. Sadi meslek konusunda oldukça müşkil pesenttir. Bu defa da öğretmenliği bırakarak Üsküp nüfus katibelerine oradan da Üsküp hapishane müdürlüğüne tayin edilir. daha sonra Kosova vilayetinde Senice Livası tahrirat müdürlüğüne geçmiştir. Bu vazifesine devam ederken 1912'de Balkan harbi başlar Sırlar Senice'yi işgal edince Sadi'de esir olarak Senice'de kalır ve esareti altı ay kadar sürer. Senice'nin işgali esaret ve eşinin vefatı Sadi'yi ruhen yıpratır. Acı ve ızdırap dolu günler yaşar. Bir süre sonra fırsatı bulup İstanbul'a kaçır oradan İzmir'i geçerek İzmir kız öğretmen okulunda tekrar öğretmenliğe başlar. Bu görevine devam ederken ani bir kalp krizi ile altmış sekiz yıllık ömrünü nihayetlendir.

Şirin-zade Muallim Sadi'nin şiirlerinden bir örnek

Hangi dest-i hame bilmem derdimi takrir eder.

Hangi söz hangi lisan ahvalimi takrir eder

Ben o gam olud-ı hicranım ki çeşmin dem-be-dem

Dehre tûfan-zed bela baranını takdir eder.

Sehr olunmaz yöreler açdı Firak-ı yar kim
Sine teşrih-hane resmen yareden tasvir eder

Bir nasıl alemde kalp oluşunda te'sir etmesin
Tir-i ahım kim benim taş olsa da te'sir eder.

Ben mi icad eyledim sevmek sevilme adetin
Bir Sanem sevdim neden zahid beni tekfir eder.

Ben bu süzişlerle Sa'di yana yana söylesem
Sözlerim ateş-preset iklimini teshir eder.”⁹

2.2. RAHM-İ HARPUTİ

“Harput alimlerinden Hoca Ahmet Efendi'nin oğlu olan Rahmi 1802 tarihinde Yurtbaşı köyünde doğmuştur. İlk tahsilini babasının yanında tamamladıktan sonra Diyarbakır'da Antep ve Kayseri'de zamanın meşhur hocalarından alimlerinden ders almıştır.

Diyarbakır'da tahsilde bulunan babasını görmeye gitmiş ve orada kaldığı sürede, babasının gittiği medresede derslere devam etmiştir. Daha sonra Harput'a döndüğünde müftü Ahmet efendiden dersler almıştır.

Rahmi Hoca arkadaşı Kaside-i Bürde şarihi Ömer Naimi Efendi ile beraber Antep'e gitmiş ve Antep'in meşhur alimlerinden küçük Hafız Necip ile Faik efendilerden ders almıştır. Bu sırada yeniçerilerin çıkardığı huzursuzluk Antep'de başgösterince Ömer Naimi Efendiyle beraber oradan Kayseri'ye geçmişler. Kayseri'de meşhur alim hoca Mehmet Efendi gibi büyük alimlerden ders almışlardır. Kasım Efendiden “icazeti ilmiye” aldıktan sonra 1926 yılında Harput'a dönmüşlerdir. Bundan sonra Ömer Naimi Efendi babasının medresesinde Müderris

⁹ ÖZYÜREK, Dr. Rasim, “Harput'ta Yetişmiş Şairler”, Dünü ve Bugünüyle Harput, Cilt 1, s.415-416, Türkiye Diyanet Vakfı Elazığ Şubesi Yayınları, Elazığ-1999.

olur. Rahmi ise doğuda ders okutmaya başlar. Rahmi hoca, bu yıllarda kendisini tamamen şiir ve inşaaya verir. Bugün elimizde bulunan “Divan-ı Rahmi” isimli eseri işte o yılların mahsüllerini ihtiva etmektedir. Şairimiz Türkçe’ye olduğu kadar Fars dili ve edebiyatına da vakıftır. Türkçe divanın yanında birçok Farsça şiirlerde yazmıştır. Rahmi 1884 yılında ölmüş ve köyünde “Yurtbaşı” defnedilmiştir.

Rahmi’nin şiirlerinden bir örnek

Harab oldu harabat erleri bir hane kalmıştır.
Şikeste bir sefa köhne-veş peymane kalmıştır.

Serinde aşıyan-saz-ı heva derlerdi Mecnun’a
Ketüber-beççeler pervaz edüp bu halene kalmıştır.

Muhabbet bargahı halı şimdi aşinalardan
Rakib-asa heman ol bezmde bigane kalmıştır.

Feda eyler vücudun aşk-ı azedeler gitmiş
Yanar bir ateş-i aşka yine pervane kalmışlardır.

Verüp kamın dil-i agyarı abad etmede gerdün
Bu dilde genc-i aşkı-ı hıfz icün virane kalmıştır.

Nigah-ı merhamet kıl hatırın sor sende insaf et
Gönül derler ser-i kuyında bir divane kalmıştır.

Dem-i fırsatda saki va’d ederdi bade-i vaslın
Meded Rahmi sana yer gerdiş-i devrane kalmıştır.”¹⁰

¹⁰ a.g.e, s.418-419.

2.3. KÖSE SEFER-ZADE HACI REŞİD EFENDİ

“Harput’lu Köse Mehmetoğullarından dikici Ahmet ağanın oğlu olan Hacı Reşit Efendi 1854 yılında Harput’ta doğmuştur. İlk tahsilden sonra İbrahim paşa medresesine kaydolmuştur. Beyzade Hacı Ali Efendiden ders almıştır. Genliğinde ele avuca sığmaz nüktedan ve muzip birisi olan Hacı Reşit Efendi o derecede zeki bir insan olarak tanınır. Medresedeki öğrencilik yıllarında kitap açıp çalıştığı pek görülmemiş ancak sınıfta hocayı dikkatle dinler ve orada söylenenleri bir teyp gibi aynen alırmış alırmış buarada ders çalışanlara takılır ve onlarla alay edermiş.

Aynı zamanda bir hattat olan Hacı Reşit Efendi 1888 tarihinde Beyzade ile birlikte hacca gider. Arapçayı ve dini ilimleri iyi bilen Reşit Efendi bu arada Farsça hocası Hafız Mehmet Efendiden Farsça dersleri alarak kısa sürede Fars dili edebiyatını mükemmel bir şekilde öğrenir. Hicazdan döndükten sonra Mamuretül-Aziz Askeri Rüstiyesinde Farsça hocası olarak göreve başlar. Uzun bir süre kaldığı bu görev sırasında kendisini tamamen şiire verir. Şiirleri tamamen bir olgunluk devresinin ürünleridir.

Hacı Reşit Efendinin birçok kaside, mersiye tahmiş ve gazetesi vardır. Ancak bunlar bir divanda toplanmadığı için şiirlerinin çoğu yayınlanmamış kişilerin ellerinde kalmış ve zamanla kaybolmuştur. Hacı Reşit Efendi 1908 yılında doğum yeri olan Harput’ta ölmüştür.

Hacı Reşit Efendi’nin Şiirlerinden Bir Örnek

Hayli demdir kimler ile hem-reh-i peymanesin
Nim nigahından bilir ki herkes sen mestanesin

Hangi bozmin şem’isin bilmem görünmez misin neden
Yoksa sen de son gibi bir şem’e mi pervanesin

Pay-ı humda na'ra-yı rind-i sebü-keş kalmamış
Gel ayağın kesme saki revnak-ı mayhanesin

Sade naz ü hab içinde ülfet ettin tıfl iken
Aşk bazarında sen kıymetli bir dürdanesin
Görmesin bad-ı hazanı bülbül-i nazik tenin
Murg-i gönlüm meskeni bir şah-ı gülden anesin

Can tahammül etmez ola şühun nigah-ı mestine
Saye-i sevdada Reşit sen heman mestanasin¹¹

2.4. SUNĞUR-ZADE HACI ABDULKERİM EFENDİ

“Sunğuroğlu Hacı Abdülkerim Efendi Selçuklu Hükümdarı Alpaslan’ın komutanlarından Satuk bey hanedanının mensup Bay Sunğur beyin soyundan olup mensubu olduğu sülale, adını Bay Sunğur’dan almaktadır.

Uzun yıllar Pertek’te mesken tutan bu sülaleye adını veren bizzat olması sebebiyle Bay Sunğur Pir Hüseyin’in torunu Emir Rüstem’in oğludur. Dedesi Pir Hüseyin’in vefatından sonra Çemizgezek vilayetinden sonra iki sancak bir zegmete ayrıldı. Bunlardan biri olan Pertek nahiyesi Sultan Süleyman’ın divanından çıkan emirname gereğince Pir Hüseyin’in ikinci oğlu Rüstem Bey’e verildi. Bu bey uzun bir zaman yöreyi yönettikten sonra öldü. Onun vasiyeti ile idareyi Bay Sunğur eline aldı. Pertek emiri olduğu bu devrede Pertek ve yöresinin imarı için çalışmıştır. Yine bu sıralarda kendi adına bir cami inşa etmiştir. Ayrıca bir vakıf kurarak kendinden sonra yaşayanlarla bir miktar gelir bırakmıştır. Vakfın adı Bay Sunğur vakfı olarak geçmektedir. Yaklaşık olarak 1598-1600 yıllarında vefat etmiştir.

Bay Sunğur, gerçekten akıllı bir adam iyi bir yönetici ve öte yandan iyi bir edebiyatçı ve müzik sanatından da bilgi ve uygulama yönünden muharret sahibi bir şahsiyet olarak kaynaklara geçmiştir.

¹¹ a.g.e. s.422-423

Sungur-Zade Abdülkerim Efendinin Şiirlerinden bir örnek

Bir nige hle ol nigara oldu hayran gözlerim.

Bir günahla bir belaya oldu şayan gözlerim.

Görmesiydi gözlerim olmazdı gönlüm derd-nak

Hanman-ı kalbi yıktı etdi viran gözlerim

Arızın şevkiyle göz hardan ciğer kanım çeker

Dil harab oldu bu yüzden etti bir kan gözlerim

Bir taraftan ateş-i cismin dıraht-ı ter gibi

Bir taraftan nemlidir süzişli giryan gözlerim

Mesken etmiş nakş-ı hüsnün hane-i dilde şeha

Çekdi müjgan-ı hatın oldu nige h-ban gözlerim

Ahd-u peyman eylemiş teşrifini rüz-ı ecel

İşidip can çıkdı yola dedi mihman gözlerim

Azm kıldım ki zeki tahrir edem ahvalimi

Ağlamaktan kalmadı hiç hali bir an gözlerim.”¹²

2.5. KANBALAK-ZADE ABDÜLHAMİT HAZMİ

“Şair Kanbalak-zade Abdülhamit Hazmi Efendi 1856 yılında Harput’ta doğmuştur. Babası tüccar Kanbalak Mehmet Efendidir. O devirde Harput’tu çevreleyen ilim, irfan ve tasavvuf ikliminin havasını teneffüs ederek yetişen Hazmi öğrenimi medresede başlamış sırasıyla dönemin ileri gelen ailelerinden Büyük Kamil hoca, Müftü Delal-zade Mehmet, Beyzade Hacı Ali ve Abdülhamit Efendilerden ders

¹² a.g.e, s.424-425.

almıştır. Ancak şairimiz, hayata atılmayı zaruri kılan sebeplerden dolayı öğrenimini yarıda bırakarak memuriyete başlamıştır.

Dürüst ve çalışkan karakteriyle memuriyet hayatında başarılı bir grafik çizen Kanbalak Zade, uzun yıllar sürdürdüğü üstün görev ve anlayıştan ötürü herkesin sevgi ve saygısını kazanmış; özellikle de hocalık yaptığı sırada pek çok öğrencinin yetişmesinde büyük emeği geçmiştir. Hazmi sırasıyla Ergani, Elazığ ve Keban adliyelerinde katiplik ve başkatiplik; iki kez Harput belediye başkanlığı, askeri Rüştüye imam hatip mektebinde Türkçe, Farsça edebiyat imla hocalıklarında bulundu.

Hoca-zadelerden müderris Mehmet Hilmi Efendinin kızı Rabia hamınla evlenen Hazmi'nin beş çocuğu dünyaya gelmiş bunların dördü şairin sağlığında vefat etmiştir. Küçük yaşlarda ölen iki çocuğunun ardından oğlu Doktor Yüzbaşı Ahmet Rasim birinci dünya savaşında Erzincan'da vefat etmiş diğer oğlu Mustafa Fuat ise aynı yıllarda katıldığı kanal harbinde kaybolmuştur. Dört evladının bu trajik kayıpları şairimizi derinden etkilemiş. Tasavvufi ve hikemi düşüncelerle birleşen hüznü duyular şiiirinin hakim sonunu oluşturmuştur.

Şair Hazmi İmam Efendi namıyla maruf Nakşi Şehi Osman Bedireddin Erzurimiye intisab etmiş bu zatın yıllarca yakınında bulunmuştur. Bu yakınlık hayatta ve hadislere karşı bakışında önemli bir şekil oluşturmuştur. Hazmi 1928 yılında yerleşmek maksadıyla gittiği Mısır'da kalmamış ve bunun üzerine memleketi Harput'a dönerek aynı senede burada vefat etmiştir.

Kanbalak-Zade Abdülhamit Hazmi Efendinin Şiirlerinden örnek

Ey saki-i melahat aşkın şarabı yok mu
Bu teşneye o bahrin bir katre abı yok mu

Oldum gam-ı firakın bir mest-i ser-girânı
Bir düşmüşe el atsan cana sevabı yok mu

Bu âsumanın ey meh doğmaz mı afitabı
Bu burc-ı hicrin ahir geceler sehabı yok mu

Kuy-ı visâlin ağa ey hâ-i tarikat
Kestirme bir tariki bir gizli bâbı yok mu

İstersen ehl-i derde bin fasl-u bâb okursun
Güyâ devâ-yı aşkın sende kitâbı yok mu

Yalvar bu derdin ahir Hazmi gelir devası
Bunca niyâzın elbet bir müstecâbı yok mu”¹³

2.6. MUSTAFA SABİR EFENDİ

“Mustafa Sabri Efendi Harput’ludur. 187 yılında Harput’da doğdu. Babası Hasan Efendi, Harput Zabtiye mektebenini Baş katipliğini yapmış alim bir zattır. Neseb olarak yörede Karacalı ailesi olarak bilinirler.

Mustafa Sabri Efendi ilk tahsilini mahalle mektebinde tamamladıktan sonra, devrin önemli kültür merkezlerinden olan Harput’da medrese eğitimi gördü. Harput çevresinde çeşitli görevler ifa eden Mustafa Sabri Efendi bir ara Pertek kadılığı da yapmıştır. Cumhuriyet Türkiye’inde Kadılık müessesesi lağvedilince Harput’a gelmiş geri kalan ömrünü burada tamamlamıştır.

Mustafa Sabri Efendi 1956 yılında Harput’da vefat eder. Kabri Harput’a Fatih Ahmet Baba türbesinin yanındadır.

Mustafa Sabri-Efendinin Şiirlerinden bir mütezat örneği

Ey dil ne durursun demidir başla figane
Çûn andelibane
Har oldu gülistan-ı visal döndü hazâna
Kar yağdı cemene

¹³ a.g.e, s.426-427.

Kan ağlayın ey didelerim sizde bu hâle
Şimden gerü yâd kıldınız ol şah-ı hubana
Ay girdi dumana

Ey can gide Canan sana layık mı tavattun
Anam-ı temekkun
Yık laneyi pervaz edegör sen de hemâne
Göç başka mekana

Ey çarh-ı sitemkar yetişir benden elin çek
Kurbanın olam tek
Fersudeledim kalmadı fer cevri-i cihana
Alam-ı zamana

Allâh için ey peyk-i ecel sen de şıtab et
Bir tutf-ı sevapet
Say hayrına ve müjde-i rihlet dil û cana
Davran rahimana

Gamlanma Gönül gam geçer Allâh kerimdir.
Rahman û Rahimdir.
Sabri hele sabret döner elbette zamane
Kalmaz rakibane.¹⁴

2.7. EFENDİ-ZADE VEYSİ

“Hacı Ömer Efendi-zade Veysi Harput’un köklü ve tanınmış ailelerinden olan Efendizadelerdendir. Sıfhalı bilgilere göre doğum tarihi 1875’tir. Tahsili konusunda sadece Harput Rüştîyesinde okuduğunu biliyoruz. Arapça ve Farsça bilmektedir. Daha sonra Vilayet Mektubi kaleminde memuriyet hayatına başlar ve burada mübeyyiz mertebesine kadar yükselir. O yıllarda kalem bir nevi edebi hahfif

¹⁴ a.g.e, s.428-429

durumundadır. Başta Hacı Hayri olmak üzere Harput'un bir çok sanat meraklısı ve şairi, kalemi edebi mektep haline getirmişlerdir. İşte veysinın şairliği burada gelişip serpildiği anlaşıyor. 1895'lerden itibaren şiirlerini Hazine-i Fünun'da yayınlattır.

Veysi 1908 II. Meşrutiyetin ilanından sonra memuriyetten ayrılır. İstanbul'a gider. Bu gidişte İstanbul'un sanatın beşiği olması sebebiyle buraya duyulan özlemin büyük rolü olduğu kanatindeyiz. Diğer önemli bir sebepte büyük kardeşi Mehmet Tahir Efendi'nin burada bulunuşudur. Veysi, kardeşinin ticari ve police işlerine ortak olmuştur. Çok güzel kanun çaldığını öğrendiğimiz Veysi, Tatyaz Efendi Kanuni Ali Bey gibi şahsiyetli müzik ve sohbet cemiyetlerinde bulunmuştur. Çok güzel konuşan ve hoş sohbet bir kişiliğe sahip olan Veysi çevresinde bulunanlarca sevilip sayılmıştır. Veysi 1933 tarihinde Harput'ta ölür. Kabri Yurtbaşı köyündedir.

Efendi-Zade Veysi'nin Şiirlerinden bir örnek

Dün helal ettim sana kendi elimle kanımı
Tek halas et sevdiğim ağyar elinden canımı

Sen temayül et de ey serv-i riyaz-ı nahvetim
Hak-i payin çün akıtsın dil hun-ı çeşmanımı

Sade hicrinden değil ey gül-beden şeva-yı dil
Renc-ı har-ı cevridir icab eden nalanımı

Olma Allâh aşkına hem- bezm-i ülfet kimseye
Kesme ümmid-ü emelden büsbütün imkanımı
Haşre dek nisyan olunmaz sergüzeşt-i mihnetim
Gösterir ölsem de kabrim süret-i hirmanımı

Kays olur görse benim rüsvalığım şermsâr
Ah-ı sevda Veysiya telvis eder dâmânımı”¹⁵

¹⁵ a.g.e, s.430-431

2.8. HACI HAYRÎ BEY

“Kaynaklardan Hayri’nin doğum tarihi olarak verilen rakamlar bir birinden farklıdır. Harput yolları adlı İshak Sunguroğlunun eserinde Hayri beyin doğum tarihi 1860 olarak kaydedilmektedir. Fakat Hacı Hayri’nin hayatı edebi kişiliği hakkında oldukça geniş bilgiler veren bir makalede bu tarih 1855 olarak verilmiştir.

Hayri ilk bilgilerini babasından almıştır. Bir süre Harput’taki mahalle mektebine devam etmiş sonra yine Harput’taki Yusuf Kamil Paşa medresesine girmiştir. Burada amcasının oğlu olan Adulhamid Efendi’den Arapça yanında şiir ve inşaa alanında ders görmüştür. Farsçayı ise babasından öğrenmiştir. Fakat çok zeki olmasına rağmen medrese tahsilini bitirememiştir. İlme olan hevesi olduğu için kendi de büyük rolü olduğu muhakkak’tır çocuk denecek yaştaiken babasının teşvikiyle şiirler ezberleyip yazma bulmuştur.

Hayri 1874 yılında babası ve küçük kardeşi Lutfullah’la beraber hicaz’a gitmiştir. Hacı Hayri hicaz dönüşü babası ile İstanbul’a gelir ve akrabalarının yanında kalır. 1875’de aldığı mulazemetle Evkaf Nezareti mektubi kaleminde vazifeye başlar. Bu süre zarfında İstanbul’da yalnız kalır. Fakat babası 1877’de Harput mensubu olunca ailesi ile tekrar İstanbul’da birleşme imkanı bulur. Hacı Hayri 1879 yılında Harput’a döner çeşitli yerlerde memurluk yaptıktan sonra tedavi için İstanbul’a gider ve orada 1910 yılında vefat eder. Mezarı Edirnekapi’dadır.

Hacı Hayri Beyin Şiirlerinden Bir Örnek

Sinemde bir tutuşmuş yanmış ocağı olaydı.

Zülfün karanlığında bezme cırağ olaydı

Meyhaneler kâpusu bahtım gibi kapansın

Rindâne bâde içmek sensiz yasağ olsaydı

Dest-i cun'ün içinde gezmezdi böyle gönlüm

Giys'uların kemendi boynumda bağ olaydı

Terk-i cün'ün ederdi leyla gamıyla mecnun

Bir gün yüzün göreydi âlemde sağ olaydı

Gülşen-seray-ı hüsnün bir ah ile yıkardım

Kanun-ı aşk içinde cüz-ı mesaj olaydı

Efsaneler yazardım sevdâ-yı aşka dair

Gamdan dilimde Hayri hali Ferağ olaydı.¹⁶

¹⁶ a.g.e, s.432-433

BÖLÜM 3

HARPUT'DA KULLANILAN ÇALGILAR

Klasik müzikte kullandığımız çalgıların bir kısmı HARPUT müziğimizde de kullanılmaktadır. Bunun sebeblerini Harput'un tarihinde kültürel ve coğrafi yapısında aramak gerekmektedir.

Klasik müzik çalgılarının Harput müziğine giriş tarihi kesin olarak bilinmemektedir. Buna rağmen yapmış olduğumuz araştırmaların sonuçlarına dayanarak vardığımız kanı şudur.

Harput coğrafi konumu itibariyle, Osmanlı İmparatorluğu döneminde de önemli merkezlerden biri olmuştur. Bundan dolayı İstanbul'dan Harput'a tayin olan paşalar İstanbul kültürünü de kendileriyle beraber getirmişlerdir. Bu kültür alışverişi sonucunda klasik müzikte kullanılan çalgılar Harput'lu ile tanışmıştır. “Yeşil yaprak”, “Sinem’de bir tutuşmuş” gibi Harput halk müziği eserlerinin şarkı formuyla büyük bir benzerlik göstermesi bu etkileşimin en belirgin örneklerinden bir tanesidir. Klasik müzikte kullanılan 10 zamanlı birleşik usulün Harput halk müziğinde ağırlıklı olarak kullanılmasının sebebi etkileşimdir.”²⁰

Harput müziğinin batı çalgılarında etkilenmelerinin en önemli sebeplerinden birtanesi azınlıklardır. Azınlıkların maddi yönden iyi olmaları Devlet adamları ile yörenin ileri gelenleri arasında yakın bir ilişki kurulmasına sebep olmuştur. Bu ilişki münasebeti ile Harput'lular azınlıkların kültürü ile tanışmış ve bu etkileşimden dolayı Harput müziği klasik batı sazlarıyla da tanışmıştır.

¹⁷ ARSLAN, Taner, “Elazığ Halk Oyunları ve Oyun Müziklerinin İncelenmesi.”, Gaziantep Üni. Lisans Bitirme Ödevi, s.10, Gaziantep 1996.

3.1. VURMALI ÇALGILAR

3.1.1. Def

25-30 cm. Çapında 5 – 6 cm genişliğindeki kasnağın bir yüzüne ince deri gerilmiş ve kasnağın etrafına 5 çift veya daha fazla pirinçten yapılp ziller takılmış ve parmak uçları ile vurularak çalınan saza “DEF” adı verilmiştir.

Def fasıl müziğimizin en önemli sazıdır. Defsiz fasıl yapılmaz, defi çalana Hanende veya Defnez denir. Fasılı bu sazı çalan icrâcılar yönetir.

3.1.2. Bendir

Şekil olarak Def'e benzemekle beraber Def'ten daha büyük (40-50 cm çapında) ve kasnağın kenarında Def'te olduğu gibi ziller bulunmaz, kasnağın bir yüzüne ince deri gerilir. Derinin altına deriye temas ve kasnağa çap teşkil edecek şekilde giriş tel gerilir. Deriye temas eden bu tel bendirden çıkan kuru ve tok sese hafif çizirtti vererek bu sesin zikreden insan sesiyle kaynaşmasını sağlar ve zikre ayrı bir hava verir. Bendir'e aynı zamanda “MAZHAR” adıda verilir.

3.2. YAYLI ÇALGILAR

3.2.1. Keman

Yaylı sazların en önemlilerinden biridir. Lavignac, Kemanın (Violin'in) Türklerin Kemençe – İğuz'dan (= Oğuz Kemençesi) ayrıca tarihsel gelişimin her safasını belirten Kroki ve şemaları da bunun doğruluğunu kanıtlamaktadır. Bugünkü şeklini alıncaya kadar birçok aşama devresi geçirmiştir. İlk şekli armudi Kemençe görünümü arzeder. Sonraları yayının kenarlarına deymemesi için orta kısımlarında C şeklinde daraltmalar yapılmış gitar şekline benzeyen görüşler almış ve rönesans dönemi, Viola Ailesi, Viola Alta , Viola Baslarda, Viola di bardone, Viola d'amore. Viola da barccio, Viola spalla., viola da gamba, viola pomposa, viola tenor, gibi yaylı sazlar teşekkül etmiştir. ¹⁸

¹⁸ AÇIN, Cafer “1914 Ensturman Bilimi” s.206-207

Zamanla müzikte parlak ve yüksek seslere duyulan ihtiyaç, beste yapmclarını zorlam, onlarda sorunlarını saz yapım sanatlarına intikal ettirmeleri sonucunda arzu edilen tarza parlak ve yüksek frekanslı sesleri verebilen Viola ailesi sazlarından daha küçük yapıda bir yaylı saz meydana getirilmiş ve adına Violine (Keman) denmiştir. İtalya’da 1540’lı yıllarında Kaspar Tieffenbrucker (1514-1570) ve arkadaşları tarafından kemanın ilk şekli verilmiş, ondan sonra gelen büyük sanatlar tarafından da bu şekli çok beğenilerek benimsenmiş, günümüze kadar da görünüşünü bozmadan muhafaza etmiştir.

Keman ilk şekilde önce diz üzerinde, sonra göğüste en son olarakta bugünkü şekliyle boyunda (omuza konulup çene ile bastırmak suretiyle) alnmaktadır. Keman orkestraların en önde gelen sazıdır.¹⁹

3.3. MIZRABLI ÇALGILAR

3.3.1. Ud

Türk Müziğinin perdesiz tek mızraplı sazıdır. Ud Doğu ve Batı Ulusları arasında yüzyıllardan beri alım , özellikle Müslüman Uluslar arasında önde gelen saz olmuştur. Yazlm en eski eserlerde ve hemen bütün kutsal kitaplarda anlatılanlar, UD’un doğuşu ve tarih içinde geçirmiş olduğu çeşitli aşamalar üzerine bizleri belirli bir yere kadar aydnlatmaktadır. UD onyedinci yüzyılda Osmanlılarda gözde bir alet olduğu halde klasik müziğin zirveye ulaştığı ondokuzuncu yüzyıla kadar din ve saray çevresinde sanat müziğine hakim olan NEY- TAMBUR ikilisinin üstünlüğü altında gözden dmtir. Ondokuzuncu yüzyılın sonlarına doğru klasik faslların yanı sıra halk tarzı fasllarında gün geçtikçe yaygınlaşmaya başlamasıyla daha çok Sine-Keman, Kemençe , Lavta ve Def gibi sazların yer aldığı bu ikinci türden faslların içinde UD’un da yeniden rağbet görmeye baladığı görülür.²⁰

¹⁹ a.g.e, 128

²⁰ a.g.e, s.128

Genellikle İstanbul'da hemen hemen her evde genç kızların, hanımların ve erkeklerin ellerinden düşmeyen UD herşeyden önce kolay öğrenilir olması halinde sözlü müzik çalışmalarında en başta gelen eşlik sazı olmuştur.

3.3.2. Kanun

Türk Müziğinin önemli mızraplı sazıdır. Yapılan araştırmalara göre “KÂNÛN” kelimesinin Arapçadan dilimize “KANUN “ olarak yerleşmiş olduğu anlaşılmaktadır.

Kanun'u aslen bir Türk olan ve Türkistan'ın Farab kasabasında doğan (870-950) zamanının büyük filozofu ve müzik bilgini olarak tanınan FÂRÂbî 'nin icat ettiği bir çok kaynaklar belirtmektedir. Farabi'nin icat ettiği Kanun sazının başlangıçta bu şekilde olmadığı , zamanla bu şekle geldiği yine kaynakların incelenmesinden anlaşılmaktadır.

Corci Zeydan, (Medeniyet-I İslamiye Tarihi) eseri Farabi'ye şu bilgiyi vermektedir. Araplar kanun sazı gibi doğrudan doğruya icat ettikleri musuki sazlarından başka diğer ülkelerden aldıkları sazları ve bilgileri de ilerletmişlerdir. Yukarıda adı geçen Kanun sazını bu şekilde ilk düzenleyen Hakim-I şehir Ebi Nâsır Fârâbî idi. Bu saz hala o şekilde bulunmaktadır. Halbuki son zamanlarda bazı müzikologlar eserlerinde Kanun'un Trapez (yamuk) şeklinde bir saz olduğunu yazmaktadırlar.

Bu hususta fetiş (Histoire Generale de La Musique) eserin 128'nci sahifesinde bu şekilden bahisle Kanun'un 75 telli olduğunu yazmakta ve bu sazı arap musukisi içerisinde incelemektedir.

Jules Ruant'de Lavignac'ın (Encylopedie de La Musique) c.3 s.2927'de Kanun'un Arap sazı olduğunu iddia etmektedir.

Aynı eserde Türk Musukisi bölümünü yazan değerli musuki alimi Rauf Yektâ Bey, Kanun sazının tanıtırken bu sazın icadını Fârâbi'ye atfetmekte. 24 veya 25 perdeli olduğunu yazmaktadır. Yukarıda görüldüğü gibi yazarların çoğu Fârâbi'yi Arap zannetmektedirler.²⁰

3.3.3. Tanbur

Türk musukisinin en eski sazlarından olan “Tanbur” Klasik Türk musukisinin mızraplı sazıdır. Gödesi yarım elma şeklinde , uzun bir sapı ve çok çeşitli ebatta olanları mevcuttur. Teknesi karpuz dilim şeklinde ince ağaç parçalarının kıvrılarak birleştirilmesinden meydana gelir. Bu ağaçlar ise , erik, dut, ceviz, pelesenk, gül, kelebek, paoros, patuk, vengi, vobinga, makasetik, ardıç ve abonoz gibi sert ve kıymetli ağaçlardır.

Ses tablosu (göğüs) beyaz çam denilen lâdin ağacından yapılır. Sap üzerine bağır sak iplikler veya misinalarla perdeler sarılır ve bu perdeler ile ses aralıkları tespit edilir. İki oktavlık ses dizisi 50 kadar perde ile taksim edilir. Taksimatlarda Türk musukisi ses sistemine göre yapılır. Tanburun 3 oktav ses sahası vardır. Bazı Tamburlarda sapın ucu ses tablosunun üzerine tuş (klavye) olarak uzatılır ve ses sahası 4 oktava kadar uzatılır. Kaba Yeğâh'tan tiz tiz Nevay'ya(110 frekanstan , 1760 frekansa) kadar ses sahası genişletilir.

Taburun 7 teli vardır. Telleri çelik veya pirinç tendir. Mızrabı ise Bağa denilen deniz kabumbağasının karın altı kemiğinden yapılır. Mızraplı saz olmasına rağmen icrâcılar tarafından yay ilede çalışmaktadır. Tamburda teller 4 grup halinde takılır, alttan birinci, ikinci, üçüncü teller çift, en üsteki dördüncü tel ise tek olarak takılır. Akortları : Birinci teller 220 frekanslı Yeğâh sesine, (Batının LÂ sesi) ikinci teller 146 frekanslık kaba rast (Batının RE sesi) veya 164 frekanslık Kaba Dügâh sesine (Batının MÎ sesi) üçüncü teller birinci teller gibi 220 frekanslı Yeğâh sesine, dördüncü tel ise 110 frekanslı kaba Yeğâh sesine, (Batının LA sesine) akort edilir.²¹

²⁰ a.g.s. s.149

²¹ a.g.s. s.118

3.4. ÜFLEMELİ (NEFESLİ) ÇALGILAR

3.4.1. Klarnet

Klarnet adı, latince’de parlak ve aydınlık anlamına gelen Clarus kelimesinden gelmektedir. 17.Y. Yılın sonlarında Almanya’nın Nürenberg kentinde Johann C.Denner adlı bir Alman yapım sanatçısı tarafından ilk klarnet’in yapılmış olduğu bilinmektedir. Daha sonraki yıllarda gelişme kaydeden Klarnet , onu aşkın çeşiti ile oldukça geniş bir aile oluşturur.

Klarnet 19. Y.Y. başlarında 13 perdeli olduğu ve 1843 yılında Boehm dizgisini klarnete uygulayarak gelişmesini sağlayan sanatçı ise Buffet ‘dir.

Türkiye’ye Klarnet’in gelişi 1825 yıllarına rastlar ve Türk Müziğinde ilk olarak keman sanatçısı Naci Tektel’in babası klarnetçi İbrahim Efendi tarafından kullanıldığı bilinmektedir.

Klarnetler Türk Müziğinin , Orkestraların ve Bandoların en önemli sazları arasındadırlar.

En güzelleri Abonoz ağacından yapılmış olanlarıdır, ayrıca Ebonitten (Bakalit) ve Bakır, prinç, alpaka, gümüş gibi kıymetli metallerden yapılanları da vardır. Fakat ; ağaçtan yapılan klarnetlerin vermiş olduğu kaliteli sesi vermezler.²²

3.4.2. Çığırta

“Kartal kanadı kemiğinden yapılır. Elazığ ve civarında yaygındır. Yaklaşık 20-30 cm. uzunluğunda, oyun havası ve türkülere eşlik eden bir çalgımızdır.”²³

²² a.g.e. s.75-76

²³ AY, Göktan, “Folklor (Halkbilim)” s.146, Pan Yayıncılık, 1.Baskı, İstanbul 1999.

BÖLÜM 4

HARPUT'A AİT YÖRESEL DİZİLER

4.1. ELEZBER

Okunacak uzun havaya hazırlayıcı ve konsantre edici ezgi özelliği taşımaktadır. Elezber adıyla anılan ezginin ses aralığı yedi sestten oluşmuştur. Uşak makamına benzemektedir. Aldığı arzalar, Fa = ve si b2.

- Karar sesi = La sesidir.
- Güçlü sesi = Do , Re ve Mi sesleridir.
- Ezginin Seyri = Si sesini karar sesine gelirken geçici durak sesi olarak kullanılmıştır. Karar sesin üçlüsünde, dörtlüsünde, beşli ve yedilisinde yarım kararlar vermektedir. Sol sesi karar sesini güçlendirmek için kullanılmıştır.

Yöresi: Elazığ

Derleyen: Salih TURHAN

Kimden Alındığı: Enver Demirbağ

Derleme Tarihi: 1990

Metronom:

ELEZBER

Notaya Alan: Salih TURHAN

Serbest:

1.2.3.4. Ağzı zelden önce çalınacak : 3. 4. 1.

Serbest giriş:

(Ah hele zalım) Yara bende yara bende (Vay anam vay)

(Ah hele gurban) Yalvarın yara bende yara bende (Vay anam vay)

(Ah hele zalım) Sinemde dağ-ı hicran dağ-ı hicran (Vay anam vay)

(Ah ağam) Sağalmaz yara bende (kafir yar)

(Ey vah ey ey ah verana bağlarda baykuşlar öter balam ey)

Not: İlk üç mısra müstakil; son iki mısra ise birbirine bağlı olarak icra edilmekte.

4.2. TECNİS

Adını Divan edebiyatı nazım türü olan Tecnis'ten almıştır. Bu türden okunacak uzun hava kırık havaya hazırlayıcı ve konsantre edici özellik taşımaktadır.

Ezgi altı sese aralığından meydana gelmiştir.

- **Karar Sesi** = La sesidir
- **Aldığı Arızalar** = Fa diyez Si bemol
- **Güçlü Ses** = Do ve Re sesleridir.
- **Makamı** = Uşak makamı ile benzerlik göstermektedir.
- **Ezginin Seyri** = Güçlü sesiyle başlar do sesin do yarım kalışlar yaparak karar sesini güçlendirerek re sesinde serbest giriş verir.

Yöresi: Elazığ

Derleyen: Salih TURHAN

Kimden Alındığı: Enver Demirbağ

Derleme Tarihi: 1990

Metronom:

TECNİS

Notaya Alan: Salih TURHAN

1-	(Ağam ağam)	Gönül yükseklenmiş alçaklıyamam
	(Ağam ağam)	Hulkum daralmış sır saklıyamam
		Nutkum daralmış sır saklıyamam yar yar
	(Ağam ağam)	Gülümün üstüne gül koklayamam
		Gülümün üstüne gül koklayamam yar yar
2-	(Eyvah ey)	Divane gönlüm sensiz ey gurban
	(Ağam ağam)	Felek hançerini kibar eylemiş engel bir tanem yar yar
	(Oğul oğul)	Vurmuş sineme yar yar çengel, dutgunum gel gel
	(Ah ağam ağam)	Eğer ben ölürsem kabrime sen gel dutgunum yar yar
	(Ah.....)	Göz yaşlarınla yusunlar beni ey
	(Ey.....)	Divane gönlüm sensin ey ey kurban ey

4.3. İBRAHİMİYE

Okunacak olan uzun havaya hazırlayıcı ve konsantre edici ezgi özelliği taşımaktadır. Ezginin üç bölümden meydana gelmiştir.

- **Karar Sesi** = La sesidir.

Birinci ezginin güçlüsü (Do) sesi ikinci ezginin güçlüsü (Mi) sesi üçüncü ezginin güçlüsü ise tiz bölgede (Do) sesidir.

- **Seyri** = Birinci ezgi (Do) güçlü sesiyle başlar (re, si) seslerinde asma kalışlar yaparak (do) sesini iyice güçlendirerek veden sesini duyurduktan sonra (do) sesinde serbest giriş verir.

İkinci ezgi (mi) güçlü sesi civarında başlar, aynı tartımla karar sesine gelerek veden sesini duyurduktan sonra (mi) güçlü sesinde serbest giriş yapar.

Üçüncü ezgi tiz durak civarında başlayarak, tiz bölgedeki (do) sesini güçlendirir. Aynı tartımla ezgiyle karar sesine varıp tiz (do) sesinde serbest giriş yapar.

- **Makamı** = Hüseyini makamına benzer.

Yöresi: Elazığ

Derleyen: Salih TURHAN

Kimden Alındığı: Enver Demirbağ

Derleme Tarihi: 1990

Metronom:

İBRAHİMİYE

Notaya Alan: Salih TURHAN

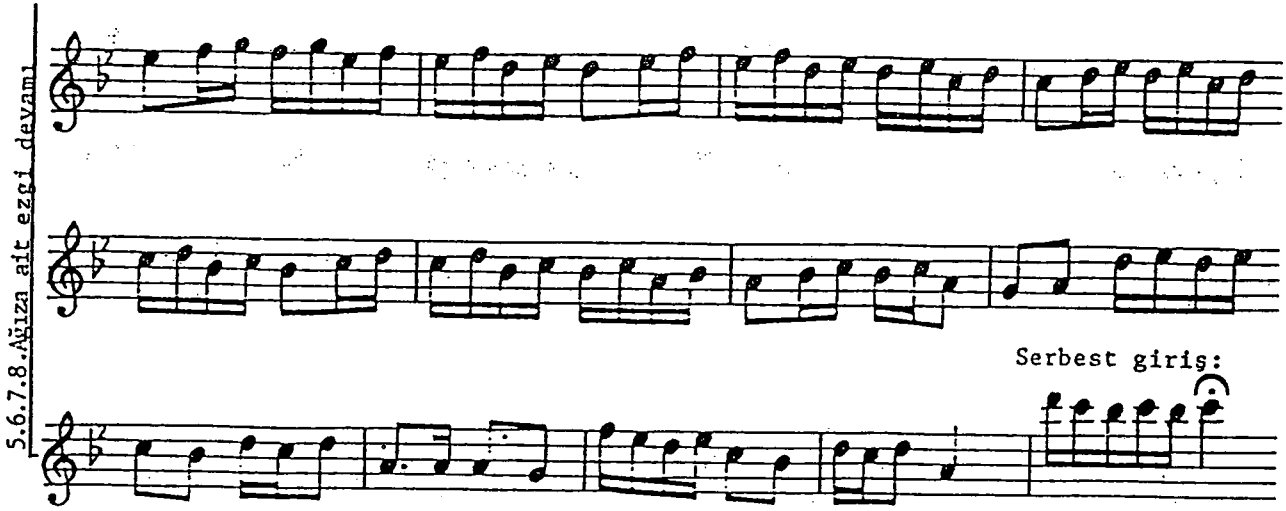
1.2. Ağza ait ezgi bölümü

Serbest giriş:

3.4. Ağza ait ezgi bölümü

Serbest giriş:

5.6.7.8. Ağza ait ezgi bölümü

Ağam Merhem koyup o germe sinemde kanlı dağı Can canım
Ah Söndürme öz elinle yandırdığın çırağı Medet aman aman
aman aman Hüdâ aman
Ağam Uymuş cünuna gönlüm ebruna der meh-i nev Kurban
Ağam ne îtibar ana kim seçmez karadan ağı Aman aman aman
yandım aman aman aman aman aman aman
Ağam Zülf-i siyah senemler olmuş senin esirin Ağam
Ağam Aşkında her birinin öz zülfü boyun bağı Aman aman aman
aman aman aman aman aman kurban
Âh Devran havâdisinden yok pâkimiz Fuzuli
Âh Darülemanımızdır meyhaneler bucağı (2) Medet aman
aman aman yandım aman aman aman

4.4. BAĞRIYANIK

Okunacak olan uzun havaya hazırlayıcı ve konsantre edici ritmik ezgi özelliği taşımaktadır.

- **Karar Sesi** = La sesidir.
- **Donanımı** = Si koma bernal almaktadır.
- **Güçlü Sesi** = Re sesidir.
- **Makamı** = Beyati makamıdır.
- **Yedeni** = Sol sesidir.
- **Seyri** = Ezgi karar sesinden (la) beşli (mi) ses aralığından meydana gelmiştir. Üçlü (do) sesiyle başlayarak güçlü (re) sesini iyice duyurduktan sonra ritmik bir ezgiyle karar sesine varır yedeni sol sesini duyurduktan sonra güçlüsü (re) sesinden serbest giriş yapar. Ezgi Beyati makamının tüm özelliklerini taşımaktadır.

Yöresi: Elazığ

Derleyen: Salih TURHAN

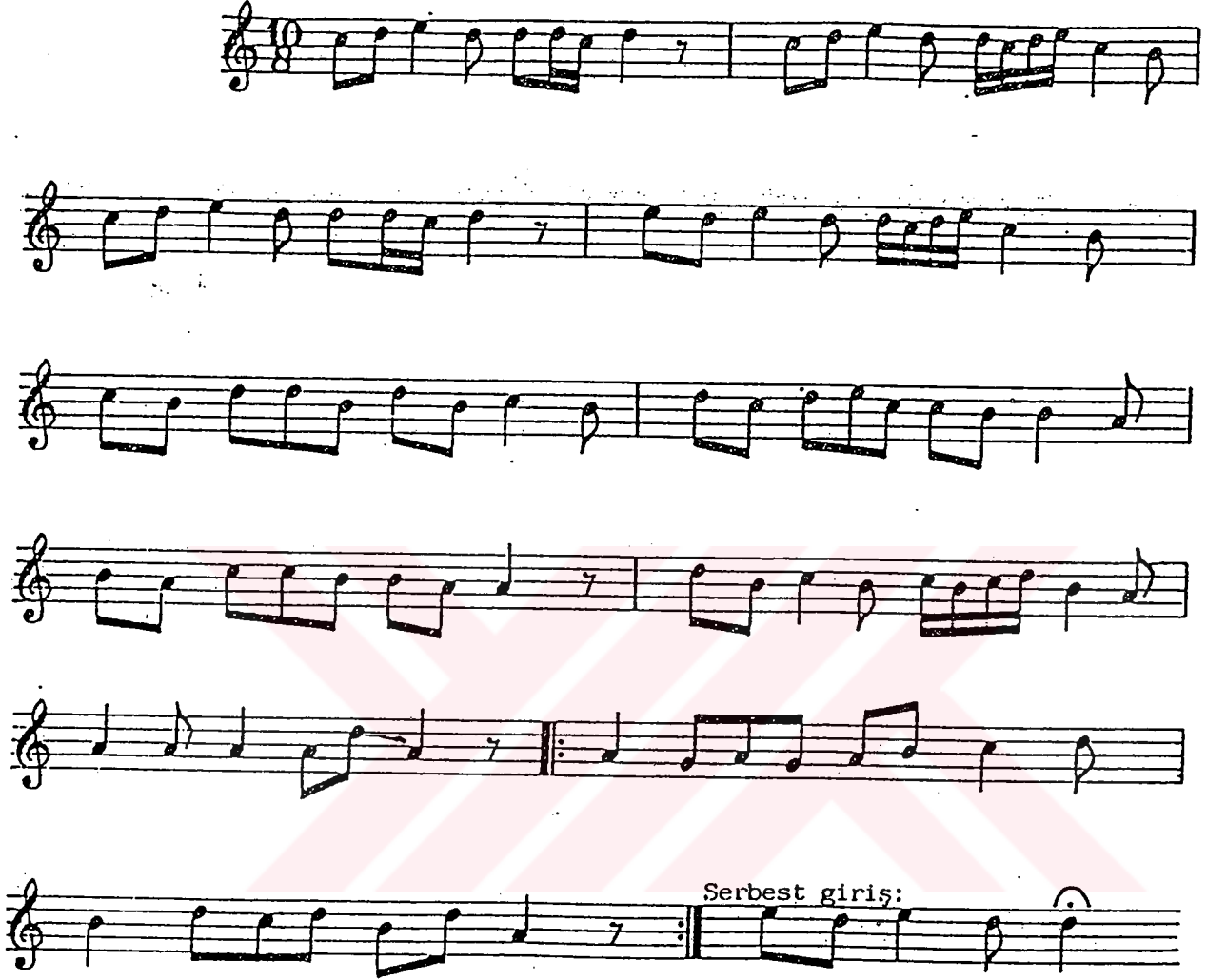
Kimden Alındığı: Enver Demirbağ

Derleme Tarihi: 1990

Metronom:

BAGRIYANIK

Notaya Alan: Salih TURHAN

1. (Ah ağam)	Yar yad oldum (oğul) yad oldum
2. (Ağam)	Yüzün gördüm şad oldum
3. (Aman)	Yürü boyun görem yar, yörü saçın örem yar
Önün sıra ölem yar
4. (Ah balam)	Geçtim kapın önünden ağam
Yıkıldım (oğul) berbat oldum ey
5. (Oğul)	Neresi güzel (yavrum) kaşları güzel
Yaralı koymuş gezer

4.5. DİVAN

Okunacak olan uzun havaya hazırlayıcı ve konsantre edici ritmik ezgi özelliği taşımaktadır.

- **Karar Sesi** = La sesidir.
- **Donanımı** = Si bemol Fa diyezdir.
- **Güçlüsü** = Re sesi Mi sesi La sesidir.
- **Makamı** = Hüseyini makamı'na benzerlik gösterir.
- **Yeden Sesi** = Sol sesidir.
- **Ezginin Seyri** = Bir buçuk oktav ses aralığından meydana gelmiştir. Ezgi sekiz bölümlüdür. Güçlü sesi (Do)'dan başlar (mi, la) güçlü sesler aralığın seslerle ritmik ezgi oluşturarak karar sesi (la) da karar verip, güçlü sesi (mi) de zemin kısmına serbest giriş yapar.

Ezginin meyan kısmı (la) karar sesinden başlar (mi, re,la) güçlü sesleri duyurduktan sonra tiz bölgede (la) güçlü sesinden meyan kısmına serbest giriş yapar
5.6. Beyitler meyan kısmını oluşturur.

Ezginin Ezme kısmı yine karar sesinden başlar ve güçlü sesi (re) olan serbest giriş yapar. 7.8. Beyitler Ezme kısmını oluşturarak final yapar.

Yöresi: Elazığ

Derleyen: Salih TURHAN

Kimden Alındığı: Enver Demirbağ

Derleme Tarihi: 1990

Metronom:

DİVAN

Notaya Alan: Salih TURHAN

1.4. Ağza ait ezgi bölümü

Serbest giriş:

2. Ağza ait ezgi bölümü

Serbest giriş:

3. Ağza ait ezgi

5. Ağza ait ezgi bölümü

Serbest giriş:

6. Ağza ait ezgi bölümü

Serbest giriş:

Serbest giriş:

8. Ağıza ait ezgi bölümü 7. Ağıza ait ezgi bölümü

Serbest giriş:

Ah Ben şehid-i badeyem dostlar demim yad eyleyin
 Türbemi meyhane enkaziyle bünyad eyleyin Vah
 Gaslolunmaz ma ile gerçi şehidan-ı vega
 Yıkayın meyle beni bir mezheb icad eyleyin Ağam
 Yıkalıyn meyle beni bir mezheb icad eyleyin Vah

Ah balam Kabrime kandil için bir köhne sağer vakfeyleyin aman aman aman
 Ah ağam Şö'le-i nar-ı arakle ruhumu şad eyleyin Ağam ey ey ey balam ey
 Ah Şö'le-i nar-i arakle ruhumu şad eyleyin Vah

Neyle meyle, bir alay mahub ile her dem gelin vah diley vah
 Ah ağam Bezm-i cem âyinini kabrimde mutad eyleyin Vah
 Bezm-i cem âyinini kabrimde mutad eyleyin Vah

Ah balem Yadigar olsun bu nazmım evliyaı sagere Aman aman aman aman
 Ah Per açup gitti Rıfat ardınca feryad eyledi Ey, ey, ey, balam ey
 Per açup gitti Rıfat ardınca feryad eyleyin Vah

4.6. KESÜK

Okunacak olan uzun havaya hazırlayıcı ve konsantre edici ritmik ezgi özelliği taşımaktadır. Bir bucuk oktav ses aralığından oluşmuş olur. ezgi adını okunacak olan kesük Hoyrat'dan almıştır. Ezgi üç bölümden meydana gelmiştir. Okunan hoyratın bir ve ikinci mısraları zemin kısmını, üçüncü mısra meyanın dördüncü mısra ise Ezme kısmını oluşturmaktadır.

- **Karar Sesi** = La sesidir.
- **Donanımı** = Si bermal Fa diyezdır.
- **Güçlü Seslerii** = Mi sesi ve Do sesleridir.
- **Makamı** = Hüseyni makamına benzerlik yeden sesi =Sol sesidir.
- **Ezginin Seyri** = Ezgi inici bir seyir takip ederek tiz bölgedeki (do) güçlü sesini duyuran ritmik bir ezgiyle karar sesine varır. (Do) güçlü sesinden başlayarak oktav sesinden zemin kısmına serbest giriş yapar.

İkinci ezgi tiz bölgedeki (do) sesinden başlayarak tiz durak (la) sesi ile (mi) sesi arasında (do) güçlü sesini iyice duyurduktan sonra meyan kısmını yine (do) güçlü sesiyle serbest giriş yapar.

Ezginin üçüncü bölümü karar sesin beşli Fa sesinden başlayarak inici ritmik ezgiyle karar sesine varır ve güçlü (mi) sesinden Ezme kısmına serbest giriş yapar.

Okuyucunun arzusuna bağlı çeşitli güfte ve artıklı kelimeler seçilerek okunur. Ayrıca yine okuyucunun konsantresine ve becerisine bağlı olarak seçilen dörtlüğün son iki mısrası pest tonda Ezme kısmı ile final yapılır.

Yöresi: Elazığ

Derleyen: Salih TURHAN

Kimden Alındığı: Enver Demirbağ

Derleme Tarihi: 1990

Metronom:

KESÜK

Notaya Alan: Salih TURHAN

I. II. Ağzdan önce çalınacak ezgi bölümü

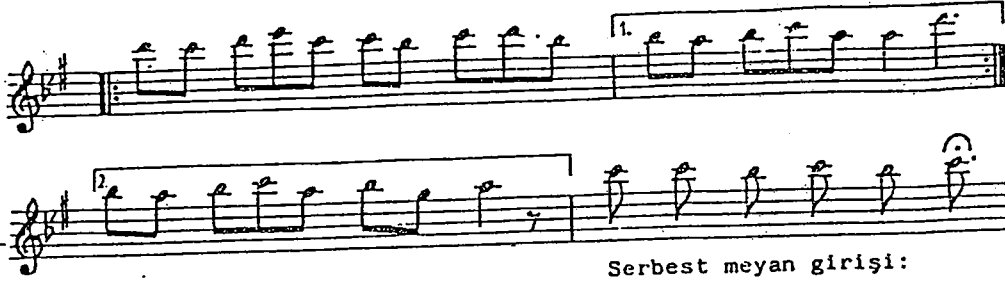

Serbest zemin girişi

çalınacak ezgi bölümü

III. Ağzdan önce

Serbest meyan girişi:

IV. Ağzdan önce çalınacak ezgi bölümlü:

Ezme Girişi:

-1-

Yandı canım yandı canım
Tutuşdu yandı canım
Desem el beni kınar
Demesem yandı canım

-2-

Oh olsun oh olsun
Kaş yay kirpik ok olsun
Dostlar der yazık yazık
Düşman der oh olsun

-3-

Dolan gözler dolan gözler
Dolukur dolan gözler
Bana derler ağlama
Dururmu dolan gözler

-4-

Uyan yar uyan yar
Seherdir uyan yar
Bir geldim uyanmadın
Birde geldim uyan yar

Not: Okuyucunun arzusuna bağlı çeşitli güfte ve artikıl kelimeler seçilerek okunur. Ayrıca yine okuyucunun konsantresine ve becerisine bağlı olarak seçilen dördlüğün son iki mısraı pest tonda (ezme) kısmı ile final yapılabilir.

4.7. ŞİRVAN

Okunacak olan uzun havaya hazırlayıcı ve konsantre edici ritmik ezgi özelliği taşımaktadır.

- **Karar Sesi** = La sesidir.
- **Donanımı** = Si bemol Do diye Fa diyezdır.
- **Güçlü Sesleri** = Birinci dereceden (Re) sesi, ikinci dereceden (Sol) sesidir.
- **Makamı** = Hicaz makamıdır.
- **Ezginin Seyri** = Ezgi dört bölümden meydana gelmiştir. Birinci bölüm (la) karar sesinden küçük üçlü pes Fa diyezden başlayarak küçük üçlü pes Fa diyez sesinden başlayarak karar sesin Tam dörtlü sesi olan (Re) güçlü sesini duyurak ritmik bir ezgiyle karar sesine varır ve (Re) güçlü sesinden zemin kısmına serbest giriş yapar. 1,2,5 mısralar bu ezginin girişiyle okunur.

Ezginin ikinci bölümü yine karar sesin küçük üçlü pes fa diyez sesinden başlar karar sesine varır. Güçlü (Re) sesinden asma kalışlar yaparak güçlü sol sesini tiz durak sesleri arasında sol güçlü sesini duyuruluktan sonra güçlü sol sesinden meyan kısmına serbest giriş yapar.

İlk üç ezgiden sonra dördüncü ezgiden sonra ritmik ezgi çalınmayıp çok kısa serbest açışlarla Ezme kısım icra edilip bitiriliyor.

Yöresi: Elazığ

Derleyen: Salih TURHAN

Kimden Alındığı: Enver Demirbağ

Derleme Tarihi: 1990

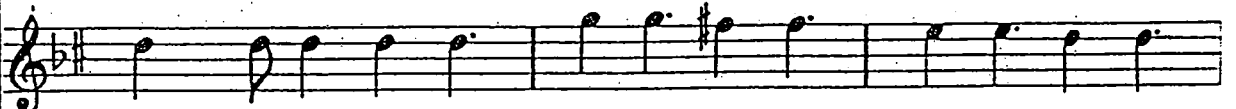
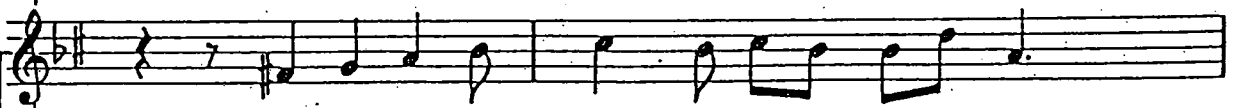
Metronom:

ŞİRVAN

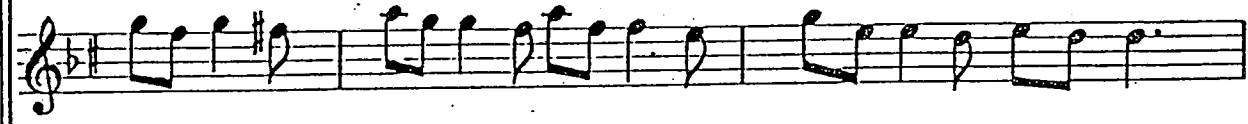
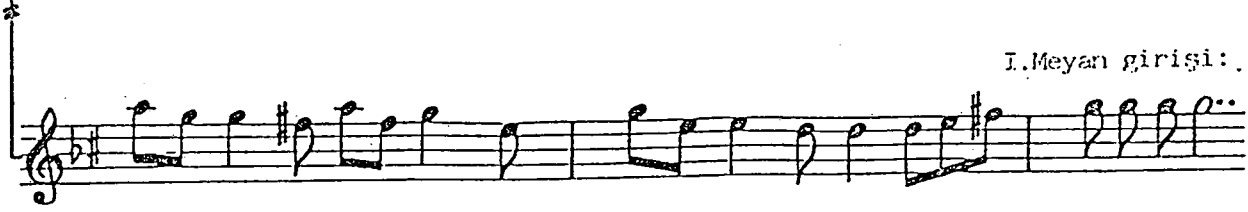
Notaya Alan: Salih TURHAN

I.II.V. Ağzından önce çalınacak ezgi

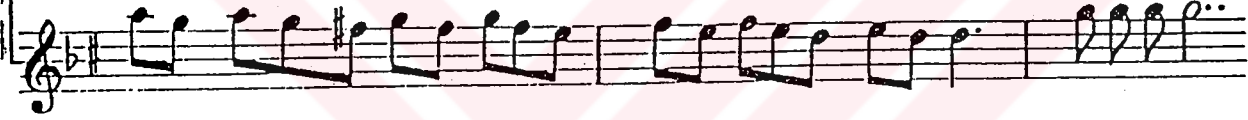
III. Ağzından önce çalınacak ezgi

I. Meyan girişi:

II. Meyan girişi:

-1-

(Ah balam)	Gam zedeler gam zedeler	Aman aman aman
(Ah yavrum)	Gam vurur (kibarım) gamze deler	Aman aman aman
(Ah hele zalim)	Sinemi Hakkâk delemes	Aman aman aman
(Oğul)	Delerse gamze deler	Aman aman aman
		Digel kara gözleren
		Kurban ben olam

-2-

(Ah oğul)	Dil meze dudak meze dil meze	Aman aman aman
(Ah)	Dil dudaktan meze	Aman aman aman
(Oğul)	Bilmedim gönül verdim	Aman aman aman
(Valla)	Kadir kıymet bilmeze, bilmeze	Aman aman aman

T.C. YÜKSEKÖĞRETİM KURULU
DOKÜMANTASYON MERKEZİ

4.8. VARSAĞ

Okunacak olan uzun havaya hazırlayıcı ve konsantre edici ritmik ezgi özelliği taşımaktadır.

- **Karar Sesi** = La sesidir.
- **Donanımı** = Si bemol Do diyez, Fa diyezdır.
- **Güçlü Sesleri** = Re sesi ve La tiz durak sesidir.
- **Makamı** = Hicaz makamıdır.
- **Ezginin Seyri** = Bir oktav ses aralığından oluşmuştur. Ezgi iki bölümden meydana gelmiştir. Birinci ezgi La karar sesin büyük üçlü tiz (do) sesinden başlar (Re) güçlü sesi ile (Sol) güçlü ses aralığında ritmik ezgiler oluşturarak karar sesine varır. (Re) güçlü sesinde okunacak olan Hayratın 1.2.4 mısraların zemin kısmına serbest giriş yapar.

Ezginin ikinci bölümü (la) tiz durak sesiyle başlar (Re) güçlü sesi aralığında ritmik ezgiler oluşturarak (la) tiz durak sesini güçlendirir ve Hayratın 3. Mısrasını meydan kısmına serbest giriş yapar.

Ezme kısmı çalınmadan final yapılır.

Yöresi: Elazığ

Derleyen: Salih TURHAN

Kimden Alındığı: Enver Demirbağ

Derleme Tarihi: 1990

Metronom:

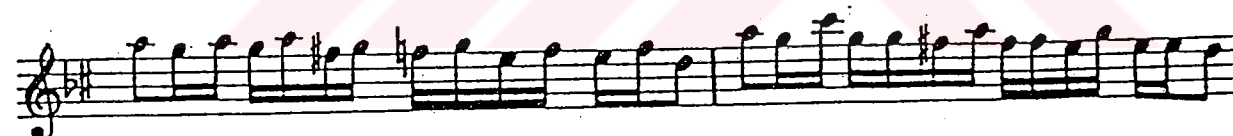
VARSAK-VARSAĞI Notaya Alan: Salih TURHAN

I. II. IV. Ağzın öre çalınacak ezgi bölümü

III. Ağzın öre çalınacak ezgi bl.

Serbest zemin girişi

Serbest meyân girişi

Ah balam

Al yanakdan, al yanakdan Ağam gel

Ah

Gül kokar anamal yanakdan Benim ağam

Ah ağam

Dalda yaprak kalmadı zalim

Dalda yaprak kalmadı vah

Ah

Yarama bağlamakdan nedem bağlamakdan

4.9. BEŞİRİ

Okunacak olan uzun havaya hazırlayıcı ve konsantre edici ritmik ezgi özelliği taşımaktadır.

- **Karar Sesi** = La sesidir.
- **Donanımı** = Si bemol Mi bemol Fa diyez, geçici olarak.
- **Güçlü Sesleri** = Do sesi ile Sol sesidir.
- **Makamı** = Nihavent ve Rast makamı'nın özelliklerini taşımaktadır.
- **Yeden Sesi** = Fa diyezdır.
- **Ezginin Seyri** = Ezgi iki bölümden meydana gelmiştir. İnici bir seyir takip etmektedir. Birinci ezgi tiz durak (sol) sesiyle başlar (do) güçlü ses ile tiz durak sesi olan (sol) sesi arasında ritmik bir tiz durak sesi olan (sol) sesi arasında ritmik bir ezgi oluşturarak (do) güçlü sesiyle sol sesi arasında atlamalı seslerle ezgi oluşturarak karar sesine gelir ve tiz durak sesini güçlendirerek zemin kısmına serbest giriş yapar.

Ezginin ikinci bölümü tiz durak sesiyle başlar. Tiz durağın tam dörölü yukarısına da do sesini güçlendirir. Ve inici tiz durak sesine gelir tiz durak sesiyle pesteki do sesi arasında asma kalışlar yaparak oktavı olan tiz do sesinde meyan kısmına serbest giriş yapar.

Yöresi: Elazığ

Derleyen: Salih TURHAN

Kimden Alındığı: Enver Demirbağ

Derleme Tarihi: 1990

Metronom:

BEŞİRİ

Notaya Alan: Salih TURHAN

I. II. Ağızdan önce çalınacak ezgi bölümü

Ah ağam Ne mestim, ne mestim Aman
Ah Ne serhoşum (yavrum) ne mestim Aman diğel aman
Ah balam her gören bir hoş olur Aman, aman, aman
Ah Seni görende mestim Aman, diğel, aman, aman, aman
 Baygınım, aman, aman, aman,
 Yandım, aman, aman, beşirim aman.
Ah Her gören bir hoş olur aman
 Seni görende mestim Aman, hey, hey, yar aman

BÖLÜM 5

HARPUT'A AİT YÖRESEL GAZELLER

“Bu formun aslı eski kaynaklarda “taksim” olarak geçer. 19. yüzyılın sonlarından itibaren “gazel” denmeye başlanmış taksim sözcüğü unutulmuştur. Şu halde tek bir insan sesi ile yapılan bir taksim türüdür. Taksim sözcüğünün nereden kaynaklandığı saz taksimi olduğu gibi insan sesiyle yapılması taksim aynı nitelikte olmasıyla bu isim almıştır. Divan şiirinden alınmış güzel gazellerden iki beyit rubai veya dört mısralı şiir şekilleri kullanılarak belli bir makam çerçevesi içerisinde çeşitli makam geçkileri ile süslenen, ritimsiz (rasitatif) olarak tek bir saz eşliğinde o anda improvize olarak bestelenerek okunan bir beste türüdür. Eskiden gazel okuyan ses sanatkarlarına “gazelhan” denirdi. Gazel okumada ustalık derin bir müzik ve makam bilgisi ile geçki (modilasyon) tekniğini bilmeye bağlıydı. Ayrıca güftelerin hakkını vermek, hece ve kelimeleri melodiye feed etmemekle ve ana duraklarına dikkat etmekte de ilgiliydi. Bu form yüzyıllarca bu gerekleri yerine getiren ustalar yetiştirmiş, güzel sesli hanedelerin becerisi için gösterge olmuştur. Her sese sanatkarının gazel okumayacağı da bir gerçektir.

Yukarıda da belirttiğimiz gibi gazellerin sözleri dört mısra yani murabbadının bunun için gazel formu dört mısralı şiirlere yapılmış olan beste geleneğine göre dört bölümden ibarettir. Ancak bu kurala yüzde yüz uygulanmadığı da olur. tek saz eşliğinde icra edildiği için bazı özellikleri vardır. Hangi makamda okunacaksa refakat edecek olan söz o makamın karakteristik özelliklerini belirtir. Kısa bir taksimle sanatkarın gireceği perdeyi belirler. Ses sanatkarı bundan sonra zemin yerine geçen birinci mısrayı besteleyerek okur. Aranağme yerine geçen ikinci bir taksimden sonra ikinci mısranın okunacağı perde belirlenmiş olur. ikinci mısranın bestesi uygun bir perdede asma karar verdikten sonra saz sanatkarı yine kısa bir taksimle meyan perdesini verir. Gazelhan meyanı da okuduktan sonra ya saz taksimli yada saz taksimi olmaksızın son mısranın bestesi ile gazelin icrası tamamlanmış olur. son mısranın arkasından sazın son taksimi yapması bu formun geleneğidir. Burada ses sanatkarının ustalığı kadar saz sanatkarının da usta olmasını belirtmek gerekir.

Sazın açtığı yeni perdelerdeki isabet, ses sanatkarının geç açtığı yeni perdelerdeki isabet, ses sanatkarının geçki yapabilmesine, muhtelif makamları dolaşarak asıl makama dönmesine imkan sağlamalıdır.”²⁴

5.1. HÜSEYİNİ GAZEL

Durağı : Dugah perdesidir.

Seyri : İnici çıkıcıdır.

Dizisi : Yerinde Hüseyni beşlisine Hüseynide Uşak dörtlüsünün eklenmesinden meydana gelmiştir.

Güçlüsü : Hüseyni perdesidir. Üzerinde Uşak çeşnişiyle yarım karar yapılır. Fakat nağmenler Tiz buselikten inerse, buna Hüseynide Hüseyni denir.

Asma karar perdeleri : Hüseyni makamının en önemli karakteristik asma karar perdesi Çargah perdesidir. Acemli Hüseyni dizisi ile yani Eviç yerine Acem perdesi kullanılarak iniliyorsa, Çargahtaki karar Çargah çeşnilidir. Bu Çargahda Çargah'lı kalış Hüseyni makamı için çok karakteristiktir. Nadiren Eviç perdesi ile inilirse Çargahta Pençgah beşlisi ile kalıyor demektir. Ayrıca Rast perdesinde Rast beşlisi ile asma karar yapılabilir.

Yedeni : Si için bemolü. Fa için bakiye diyezi donanımına yazılır:

Seyir : Güçlü Hüseyni perdesi civarından başlar. Bazen karar perdesinden başlasa bile hemen güçlüye yönelir. Diziyi meydana getiren çeşnilerde karışık gezindikten sonra güçlü hüseyni perdesinden uşak çeşnili yarım kalış yapılır. Bu

²⁴ Güler, Yrd.Doç.Dr. Zülfü, "Dünü Bugünüyle Harput", "Harput'ta Edebiyat ve Sözlü Folklor" Başlıklı Yazısı, Türkiye Diyanet Vakfı Elazığ Şubesi Yayını, Cilt I, s.441, Elazığ 1999.

arada gerekli yerlerde asma kararlarda yapılır. Yine dizide karışık gezinilerek istenirse genişlemiş kısımda gösterilip, Dugah perdesinde Hüseyini dizisiyle tam karar yapılır.

“of of of ah ah aman aman ah aman aman”

Ah sana dil verdim ise yıka harap etmi dedim? Aman

ah aman ah aman

Ah Nar-ı hicre ciğerim yak da kebab et mi dedim?

Medet ey gönül ey ah aman aman

Gel de zevkeyle afifane dedimse sana ben aman aman

ah ah ah aman ah aman.

Ah Rukabâ bezmine gir, nuş-i Şerap et mi dedim?

Ah Rukabâ bezmine gir, nuş-i şerap et mi dedim?

Medet ey gönül ey ah ah aman

aman of of²⁵

5.2. UŞAK GAZEL

Durak : Dugah perdesidir.

Seyri : Çıkıcıdır.

Dizisi : Yerinde uşak dörtlüsüne Nevada Buselik beşlisinin eklenmesiyle meydana gelmiştir.

Güçlüsü : Dörtlü ile beşlinin eklendiği Neva perdesidir.

²⁵ DEMİRBAĞ, Paşa ile 1999 tarihinde Harput'ta yapılan görüşme.

Asma karar perdeleri : Uşak makamının en önemli karakteristik asma karar perdesi segah perdesidir. Bu perde üzerinde segah ferahmak çeşnisi ile asma karar yapılır.

Donanım : Yalnız si için koma bemolü alır.

Yeden Sesi : Rast (sol) perdesidir.

Seyri : Durak civarından, Durağın altında genişlemiş bölgenin seslerinden seyre başlanır. Önce durak üzerindeki uşak dörtlünün seslerinde dolaşarak sonra dizinin iki tarafında karışık gezinip güçlü Neva perdesinde gereken asma kararlar ve diğer özelliklerde gösterilir. Nihayet bütün dizide ve gerekiyorsa genişlemiş kısımda da karışık gezindikten sonra dugah perdesinde uşak çeşnisiyle tam karar yapılır. Güçlü, Neva perdesinde gazel girişi yapılır.

“Ah ey firak-i leb-i canan ciğerim hun ettin ah aman
aman aman ah aman

Ah çehre-i zerdimi h^ünap ile gül gün ettin ah aman

Ah söyledin kim tutarım şad gönüllerde makam
Söyledin kim tutarım şad gönüllerde makam aman
aman aman aman yar ey.

Çür’a Cür’a mey içüp zib-i cemal artırdın
Cur’a cür’a mey icup zib-i cemal artındın. Ağam.

Ah zerre zerre gözümün nurunu efzun ettin Aman.
aman, aman, aman, yar, can, canım
Ah fuzuli, okudup seyl-i sirişk ağlayan
Ah Aşk ehline figan etmeği kanun ettin Medet Ah yar
ey gönül hey.”²⁶

²⁶ ARSLAN, Arif ile Temmuz-1999 tarihinde Harput’ta yapılan görüşme.

5.3. HİCAZ GAZEL

Durak : Dugah perdesidir.

Seyri : İnici çıkıcı bazende çıkıcı olarak kullanılmıştır.

Dizisi : Yerinde Hicaz dörtlüsüne Nevada Rast beşlisinin eklenmesiyle meydana gelmiştir.

Güçlüsü : Hicaz dörtlüsüyle, Rast beşlisinin ek yeri olan Neva perdesidir.

Asma karar perdeleri : Hicaz Humayun makamında olduğu gibi, yerinde Nikrizli Nim Hicaz, Dir kürdi perdelerinde çeşnisiz asma kararlar Hicazda da aynen yapılır. Ayrıca Hicaz ailesinin öteki makamlarının yarım karar yaptıkları güçlü perdeleri bu makam için asma karar perdesidir. Bunlar neva Buselikli, Hüseyini'de Uşak'lı ve Hicazlı asma kararlardır.

Donanımı : Si için bakiye bemolü, Do ve Fa için bakiye diyezi donanımına konulur.

Yeden sesi : Rast (sol) perdesidir.

Seyiri : Durak ve güçlü civarında seyre başlanır. Diziyi meydana getiren çeşnilerde karışık gezindikten sonra güçlü Neva perdesinde Rast çeşnisiyle yarım karar yapılır. Bu arada gerekli yerlerde gereken asma kararlar ve geçkiler gösterilir. Nihayet yine bütün dizide ve istenirse genişlemiş kısımda da dolaştıktan sonrada Dugah perdesinde Hicaz dizisiyle tam karar yapılır.

“Of, of, of, ah, ah aman

Ah şimdilik serde Humar-ı neşe-i muzmarda var. Aman aman

Ah Bende hicr-i kakülünden başka derd-i serde var. Aman

of, of, of aman, aman,

Aman neçm-i halin seyrine divane oluptur müşteri aman
aman
Ah ey kemer-ruh bu saadet hangi sa'd-ahterde var
medet ey ey aman aman
Ah Düştü mirad-ı süveryday-ı dile, sevdıday-ı yar ah aman
aman
Ah Remziye zannım budur, meylin senin eşmerde yar. Aman
Ah Remziye zannım budur, meylin senin esmerde yar. Medet.
Ey, ah, ah aman, aman, aman.”²⁷

5.4. BEYATİ GAZEL .

Durak : Dugah perdesidir.

Seyri : Çıkıcı-inicidir.

Dizisi : Yerinde uşak dörtlüsünün Neva’da Buselik beşlisinin eklenmesiyle meydana gelmiştir.

Güçlüsü : Uşak dörtlüsü ile Buselik beşlisinin ek yeri olan Neva perdesidir.

Donanımı : Si için koma bemolü Donanıma yazılır.

Yeden sesi : Rast (sol) perdesidir.

Asma karar perdeleri: Segah perdesi bu makam içinde önemli asma karar perdesidir. Bu perde üzerinde uşak makamında olduğu gibi Segah ve Feraknak beşlisi ile veya Segah üçlüsü ile asma karar yapılır.

Bundan başka bir asmakarar perdesi olmakla beraber (fa) Acem perdesi Beyatî makamı için önemli bir perdedir. Beyatî seyri sırasında sık sık Acem perdesi gösterilir. Daha açık bir şekilde göstermek gerekirse Beyatî makamı Neva ve Acem

²⁷ DEMİRTAŞ, Zülfü ile 1999 tarihinde Elazığ’da Yapılan Görüşme.

perdeleri arasında sıkça dolaşır. Bu acem perdesinin önem kazanmasında Beyatî'yi Uşak'tan ayıran bir özelliktir.

Beyatî makamının diğer bir asmakar perdeleri Neva ve Çargah perdeleridir. Makam zaman zaman karar sırasında olmamak şartı ile Neva perdesinde Hicaz, Çargah perdesinde Nihri çeşnilerini gösterir. Bu Nevadî Hicaz, Çargahta Nikrizde Beyatî makamını

Uşak makamından ayıran bir özelliktir.

Seyri : Güçlü Neva perdesi civarında seyre bağlanır. Acem perdesi sık sık gösterilerek diziyi meydana getiren çeşnilerde karışık gezinilir. Neva perdesinde Buselik çeşnisi ile yarım karar yapılır. Bu arada gerekli yerlerde gerekli asma kararlar ve makamın özellikleri gösterilir. Nihayet yine karışık gezindikten ve istenirse genişlemiş kısımda da dolaştıktan sonra ana diziyile Dugah'ta tam karar yapılır.

“Ah balam öğle sennestimki idrak etmezem dünya nedir. Aman
Ah Ben kimem, saki olan kim, bade-i sahba nedir. Medet
aman, aman, aman, yandım aman
aman aman
Ah Gerci canandan dil-i şeyda için kam isterim. Medet
aman, aman, aman
Ah Sorsa canan bilmezem kâm-i dil-i seyda nedir. Medet
aman, aman, aman, yandım, aman.
Hikmet-i dünya ve mafiha bilen Arif değil. Aman
aman, aman, aman.
Ah Arif oldur. Bilmeye dünya ve mahifa nedir. Aman
aman, aman, aman, yandım, aman.
Ah-u feryadın Fuzuli incidüptür alemleri
Kerbelay-ı aşk ile huşnut isen kavga nedir.
Medet aman, aman ah aman.”²⁸

²⁸ AYDEN, Yücel ile 1999 tarihinde Elazığ'da yapılan görüşme.

55

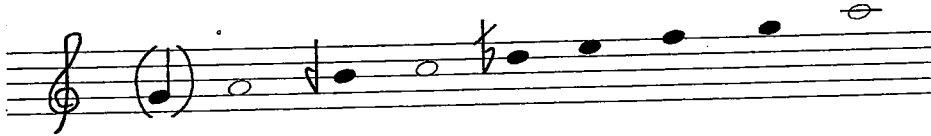
“Aman Bıraktı hake hüsnün âfitab-i âlem arayı. Canım
Ah Götürdü yer yüzünden mu'ciz-i la'lin mesihayı. Medet
aman, aman, aman ama odan kurban
Ah Balam iki gözden revan olmuş sirişkim kametin şevki. Canım
Ah Asay-ı mucizi görkim iki bölmüş bu deryayı Aman
aman, aman, aman, ah, canım

Şerab-ı nabe lutfet muhtesip çok kahr ile bakma Aman.
Ah mukadder kılma akstri tireden cam-ı musaffayı Aman,
aman, dahilek, aman, aman, ben kurban.

Ah balam yedi gündür olayı görmezem ahım şerariye. Kurban
Ah Nola kılsam benatünn'aş ile yeksan Süreyyayı Medet
Aman, aman, aman, aman, kurban.

Ah ey Fuzuli eşk-i seliyle perişan olma sabreyler
Ana hem var ola aher tutup durur mu dünyayı, medet
ah, ah yar, ey, ey.”²⁹

5.6. SABA

Durak : Dugah perdesidir.

Seyri : Çıkıcı veya çıkıcı inici olarak kullanılmıştır.

Dizisi : Çargah perdesindeki zürgüleli hicaz dizisine yerinde saba dörtlüsünün eklenmesiyle meydana gelmiştir.

Güçlüsü : Saba dörtlüsünün üçüncü derecesi olan (do) Çargah perdesidir. Bu makam için çok önemli bir perdedir. Budün seyir esnasında eksan Çargah perdesidir.

²⁹ ÖZTÜRK, Hasan ile Haziran 1999 tarihinde Elazığ'da yapılan görüşme.

Üzerinde Zürgüleli Hicaz çeşniyle yarım karar yapılır. Donanımı 8 si için koma bemolü. Re için bakiye bemolü donanımına yazılır. Gerekli değişiklikler eser içerisinde gösterilir.

Yedeni : Rast (sol) perdesidir.

Asma karar perdeleri 8 çargah perdesindeki zürgüleli Hicaz dizisinin ek yerindeki gerdaniye perdesinde Hicazlı ve bunun bir tanini altındaki Acem perdesinde Nikriz çeşnili, bununda küçük mücennep altındaki Dikhisar perdesinde Hüzzam çeşnili veya Segah çeşnili asma kararlar yapılır.

Seyiri : Çargah perdesi civarından, bazende durak perdesinden seyre başlanır. Çargah perdesi eksen olmak üzere diziyi meydana getiren çeşnilerde ve bütün dizide karışık gezinilir. Bu arada gereken yerlerde gerekli asma kalışlar yapılır. Ve güçlü çargah perdesinde zürgüleli Hicaz çeşnili yarım karar yapılır. Sonra yine karşılık gezinilip Dugah perdesinde saba dörtlüsüyle tam karar yapılır.

“Ah Diraht-i gül çemen, abu havamahzun, ben mahzun.

Harif-i nemdem-i chl-i safa mahzun, ben mahzun

Medet aman

Ah Beyan-ı kıssa-i aşka benim hemdem sana ey ney Aman

Ah Derunumda olan ah-u sada mahzun ben mahzun

can canım

Ten-i bimar da tiğ-i kazadan yerler var kim Aman

Devasından tabib-i Canfeza mahzun ben mahzun can

canım aman

Ah tegafül etme dil-sûz-i seher feryadı zarımdan,

Tegafül etme dil-i sûz-i seher feryadı zarımdan

Medet reşit gibi desti dua mahzun ben mahzun Medet

ah, ah, aman, aman.”³⁰

³⁰ DEMİRBAĞ, Paşa ile Aralık 1999 tarihinde Harput'ta yapılan görüşme.

5.7. RAST GAZEL

Durağı : Rast perdesidir.

Seyri : Çıkıcıdır.

Dizisi : Yerde Rast beşlisine Neva'da Rast dörtlüsünün eklenmesiyle meydana gelmiştir.

Güçlüsü : Neva perdesidir.

Donanımı : Si için koma bemoli, Fa için bakiye diyezi donanıma yazılır.

Yeden sesi : Bakiye diyezili Fa ırak perdesidir.

Asma karar perdeleri : Rast çeşnisinin bir tanini üstünde uşak çeşnisi vardır. Bu yakınlıktan faydalanılarak Dugah perdesinde Uşak çeşnisiyle asma karar yapılır. Segah perdesindeki asma karar günümüze kadar gantız segah çeşnisi olarak düşünülmüştür. Segah perdesi üzerinde Frehnak beş'lisi veya segahta Acem perdesi kullanılarak iniliyorsa Eksik Ferahnak beşlisi ile de Asma karar yapılabilir.

Seyir : Durak perdesinden, dizinin durak üzerindeki seslerinden durak altında genişlemiş kısmın seslerinden seyre başlanabilir. Karışık gezinip Neva perdesinde yarım karar yapılır. Bu arada evvel veya sonra gerekli yerlerde asma kararlarda gösterilir. Sonra bütün dizide, hatta istenirse genişlemiş kısımda da dolaşıldıktan sonrada Rast perdesinde çoğunlukla yedenli tam karar yapılır.

“Ah eyledim servi hir manım içindir. Aman

Ah Kan ağladığım gonca-ı handamın içindir. Medet

aman, aman ah aman

Ah serkesteliğim kakül-i müşkinin ucundan Medet aman

Ah aşüfteliğim zülf-i perişanın içündür. Medet ey gönül

ah aman, aman, aman

Ah serkesteliğin kakül-i müşkinin ucundan. Medet aman
Ah aşüfteliğim zülf-i perişanın içündür. Medet ey gönül
ah aman, aman, aman
Can ve gönül, ol gamzeye kim bunca zamandır. Aman
aman ah, aman aman
Ah can icre seni sakladığım anın içündür. Aman yar ey
ey medet aman aman
Ah vaiz, bize dün duzehi Vafetti Fuzuli Aman aman
Ol vaf-ı senin bülbe-i ahzanın içündür Medet
Ah, ah, yar, ey hey, hey.”³¹

5.8. MUHAYYER GAZEL

Durak : Dugah perdesidir.

Seyri : İnicidir.

Dizisi : Yerinde Hüseyni beşlisine Hüseynde Uşak dörtlüsünün eklenmesinden gelmiştir.

Güçlüsü : Hemen bütün inici makamların birinci mertebe güçlüsü, bazı istisnalar hariç tiz duraklardır.

Muhayyer makamının birinci mertebe güçlüsü de muhayyer perdesidir. Nağmeler tiz hüseyni perdesinden inip de Muhayyerde yarım karar yapılırsa çeşni Hüseynidir. Tiz nevadan inip yine Muhayyerde yarım karar yapılırsa uşak'lıdır.

Donanımı : Si için koma bemolü Fa için bakiye diyezi donanıma yazılır.

Yedeni : Rast (sol) perdesidir.

³¹ DEMİRBAĞ, Enver ile Kasım 1999 tarihinde Harput'ta yapılan görüşme.

Asma karar perdeleri : En önemli asma karar perdesi Neva perdesidir ki, üzerinde Rast çeşnili asma karar yapılabilir. Neva perdesindeki bu asma karar Tahir makamına küçük bir geçgidir. Ayrıca Çargah ve Segah perdelerde Hüseyini makamında olduğu gibi asma karar perdesi olarak kullanılır. Yani Çargah'da Çargah'li ve nadiren pençgahlı asma kararlar yapılabilir. Segah'da segah, Ferahmak veya eksik Ferahmak beşlisiyle yahut Segah üçlüsü ile asma karar yapılır.

Seyiri : Tiz durak muhayyer perdesi civarından seyre başlanılır. Muhayyer perdesi üzerindeki tiz bölgede gezindikten sonra, muhayyer perdesinde yarım karar yapılır. Daha sonra ikinci merteye güçlü olan Hüseyini perdesindeki asma kararı gösterilir. Bu arada gerekli yerlerde gerekli asma kararlar yapılır. Nihayet karışık gezindikten sonra Dugah perdesinde Hüseyini dizisiyle tam karar yapılır.

“Küf-i zülfün salalı rahneler imanımıza
kafir ağlar, bizim ahval-ı perişanımıza

Seni görmek muta'assir görünür böyleki aşk
sana baktıkda dolar dide-i gir yanımıza

Cevri çok eyleme kim olmayı taki, tükane
Az edüp cev-u cefalar kıluben cananımıza
Eksik olmaz gamımız buncaki, bizden gam olup
her gelen gamlu gider, şad gelup yanımıza

Gam-ı eygam-ı Fuzuli bize bıdat etti
Gelmisiz acizle dad etmeğa sultanımıza”³²

³² DEMİRBAĞ, Enver ile Kasım 1999 tarihinde Harput'ta yapılarak görülmüştür.

Seyri : İnici çıkıcıdır.

Güçlüsü : Uşak dörtlüsüyle Hicaz beşlisinin ekyeri Neva perdesidir. Üzerinde Hicaz çeşnili yarım karar yapılır.

Yedeni : Ras (sol) perdesidir.

Seyir : Güçlü Neva perdesi civarından seyre başlanır. Dizinin iki tarafındaki çeşnilerde karışık gezindikten sonra, güçlü üzerinde Hicaz çeşnisiyle yarım karar yapılır. Bu arada gereken yerlerde gerekli asma kararlarda yapılır. İstenirse genişlemiş kısımdada dolaşarak gar karcığır dizisiyle veya Beyati dizisiyle Dugah perdesinde tam karar yapılır.

Ah canı canan dilemiş vermemek olmaz ey dil.

Ah Ne niza eyleyelim ol ne senindir ne benim Medet aman
Aman yandım aman, aman canım.
Ah Balam Tevk-ı zencir-i cünüm daire-i devlettir aman
aman, aman , aman, medet ey, ey, ey.
Ağam Ne reva kim beni andan ayıra zaf-i tenim
Ne reva kim beni andan ayıra zaf-i tenim Medet aman
aman aman aman hudam aman.
Ah edemez terk-i Fuzuli ser-i köyün yarın
Ah vatandandır vatanımdır vatanımdır, vatanım Medet aman
aman, aman ah, ah, yar, ey, hey.”³³

³³ DEMİRBAĞ, Enver ile Kasım 1999 tarihinde Harput'ta yapılan görüşme.

SONUÇ

Harput müziği üzerine yapmış olduğum araştırmalar, gözlemler ve verilerle bu müziğin çok geniş bir coğrafyaya yayılmış olduğunu görmekteyiz. Bunun böyle olmasının sebebi ise makamsal olarak bakıldığında Türk Sanat müziğine yakınlığı, icra şekli olarak da Türk Halk müziği içindeki üslup ve unsurları da içinde barındırmasıdır. Bu verilere dayanarak Harput müziğindeki bir çok eserde Klasik Türk müziği makamlarının varlığı hissedilebilir. Söz unsurunda Divan edebiyatı ve Aşık edebiyatı türlerini görebiliriz.

İşte Harput – Elazığ yöresi müziğinin geleneksel müziğimizin her iki dalından da öğeler içerdiğini görüyoruz. Yöre müziği bunun Klasik Türk Sanat müziği ve Türk Halk müziği örneklerini kabaca bir araya getirerek değil, bir sentez içinde gerçekleştirmektedir. Böylece tümüyle yöreye özgü bir yapı ve üslup ortaya çıkmıştır.

Bu verilere dayanarak Harput müziğinin etkileşim sonucu ortaya çıkan nedenlerini kısaca şöyle sıralayabiliriz.

- Osmanlı İmparatorluğu'nun geniş sınırları içerisinde yoğun bir asker dolaşımı vardı. Özellikle imparatorluğun son yıllarına doğru, bilinen nedenlerden dolayı sürekli bir savaş ortamı içerisindeydi. Askere gidenler kendi yörelerinin türkülerini oralara taşımışlar ve oralardan kendi türkülerıyla dönmüşlerdir. Harput'un sancak beyliği ve askerlerin toplanma yeri olması etki etmiştir.
- Geçmişte, günümüzdeki boyutlarda olmasa da bir iş gücü dolaşımı vardı. Nitekim 19.yüzyılda Karadeniz'den önemli miktarda insan Elazığ'ın Maden ilçesindeki maden işletmesinde çalıştırılmak üzere yörede iskan etmişlerdir.
- Harput'ta zengin bir eğlence ortamı vardı. Çevre iller bile düğünler ve oturak alemleri için çengi, mütisyen ve icracıları Harput'tan karşılıyorlardı. Dolayısıyla Harput'ta bu mesleklerden olanları kendisine çekiyordu. Bir müzisyen yada ses sanatçısı kendi şehrini bırakıp icra ortamını daha uygun bulduğu Harput'a yerleşiyordu. Böylece hem başka yörelerin türküler Harput'a geliyordu hemde Harput türküler başka yörele taşınmış oluyordu.

- Harput ve daha sonra Elazığ, idari bakımdan çeşitli değişiklikler geçirmişlerdir. Bir zamanlar Adıyaman, Malatya, Eğin , Tunceli, Bingöl ve kısmen Diyarbakır eyalet merkezi olan Harput'a bağlıydılar. Dolayısıyla bu geniş idari çevrenin müzik ürünlerini hep merkez olan Harput'a mülk etmişlerdir.
- Doğu Anadolu'da aşiretler yada topluluklar halinde dağılmış bulunan gerek Türk Boyları ve diğer etnik gruplar, sadece bir ile değil, çeşitli illere yayılmışlardır. Dolayısıyla bu topluluklara ait türküler birçok ilde dolaşmaya başlamıştır.
- 20. Yüzyıla kadar Anadolu'da ulaşımı deve ve katır kervanları sağlıyordu. Bu kervanlar sadece ticaret ve ihtiyaç mallarını değil, aynı zamanda kültür değerlerini de bir ilden diğer bir ile taşıyorlardı. Dolayısıyla kervanların uğrak yerleri üzerinde bulunan ihtiyaçlarını karşılayan ve mal değiş tokuşunda bulunan Harput gibi merkezler bu kültürel değerlerin yoğunlaştığı yerler olmaktadır.
- Gezici aşıklar, bunlar sazları ile birlikte Anadolu'yu dolaşmakta ve dolayısıyla sadece "aşık edebiyatı" tanıtımına giren kendi halk şiirlerini değil, aynı zamanda anonim halk türkülerini de yöreden yöreye yaymaktaydılar.
- Öğrenim kurumları daha çok aydın tabakaya yönelik olmasına rağmen öğrenim ve eğitim sorunu da bir dolaşıma yol açıyordu. Harput medreselerindeki öğrenimlerini tamamlayanlardan bazıları daha sonra Antep, Kayseri ve İstanbul medreselerine geliyorlardı. Dolayısıyla buralara da türkülerini taşıyorlardı.
- Osmanlı döneminde Harput'a atanan paşaların saray müziğini Harput'a taşımaları etkindir.
- Harput'ta divan şiiri ve Türk Sanat Müziği örneği veren sanatçıların halktan uzak olmayışı da bir etkindir.

Harput müziğinde kullanılan sazların diğer bölgelere göre biraz daha zenginlik arz ettiği gözden kaçmayan diğer bir unsur olarak görülebilir. Başlıca klarnet, kanun, ud, cümbüş, tambur, çığırıtma, keman gibi genel olarak ince saz diye adlandırılan sazlar kullanılır.

Harput müziğinde keman ve klarnetin dışında kullanılan sazların hepsi Türk müziği sazlarıdır. Harput'lu kemani , kemaneye benzettiği için benimsemiş, kemane gibi dizinde çalmış, adına da keman değil kemen demiştir. Yıllardır kullandığı klarneti de dilsiz kavala benzettiği için benimsemiş ve müzik icrâsında kullanmış olabilir. Harput müziği ise bu özelliklerden ötürü diğer bölgelerden farklılık gösterir.

Nitekim Harput müziğindeki eserler kimi zaman sanat müziğiyle kimi zaman halk müziği ile ilgilenenler tarafından icrâ edilmektedir. Belli meclislerde toplu olarak müzik icra etmek geleneği Konya'daki oturak alemleri, Balıkesir'deki Barana sohbetleri, Urfa'daki Meşk Meclisleri, Harput'taki Bahçe Alemleri , Meşk Alemleri, Meclisleri görülmür.

İlgi çekici bir konuda Harput müziğinin Harput dışında da icrâ edilmesidir. Mesela Kerkük'de , Eğin'de, Diyarbakır ve Bilecik'te , ayrıca Azerbeycan müzikleri ile ilişkisi de aşıkardır. Eğin'in 354 yıl Harput'a bağlı bir merkez olması bu durumu açıklamaktadır. Diyarbakır'ın da Elazığ'a yakınlığı en büyük tesir unsurudur. Ancak, Kerkük ve Bilecik gibi mâhallerin Harput müziğinin tesiri altında kalması, müzik kültürünün bugünkü şartlarda etkileşimi ve yaygınlaşması olarak düşünülebilir.

KAYNAKÇA

ABACI , Tahir Harput-Elazığ Türküleri , Pan Yayıncılık , Ağustos 2000

ARSLAN, Arif ile Temmuz 1999 tarihinde Harput'ta yapılan görüşme.

ARSLAN, Taner "Gaziantep Üniversitesi Lisans Bitirme Tezi". 1996 (Basılmamış)

AY, Yrd. Doç. Dr. Gökten "Folklor (Halbilim)". Sayfa. 146 Pan Yayıncılık.
1.Baskı İstanbul 1999.

AYDEN, Yücel ile Ağustos 1999 tarihinde Elazığ'da yapılan görüşme.

DEMİRBAĞ, Paşa ile Aralık 1999 tarihinde Harput'ta yapılan görüşme.

DEMİRTAŞ, Zülfü ile Temmuz 1999 tarihinde Elazığ'da yapılan görüşme. "Milli Folklor" Dergisi, Sayı:2 Ankara 1989.

EROĞLU, Türker ile Temmuz 1999 tarihinde Adapazarı'nda yapılan görüşme.

Fırat Üniversitesi Arşivleri – 1990, 1992.

Fırat Üniversitesi Yayınları: Üniversitelerarası Halk Oyunları Final Yarışması.
Tanıtma Kılavuzu. Sayfa 7. Elazığ. Mayıs 1987.

GÜLER, Yrd. Doç. Dr. Zülfü, "Dünü ve Bugünü ile Harput" Cilt 1; Türkiye Diyanet Vakfı Elazığ Şubesi Yayını s.441 Elazığ-1999.

KAZICI, Prof. Dr. Ziya "Dünü ve Bugünü ile Harput" Cilt 1. S.115 Türkiye Diyanet Vakfı Elazığ Şubesi yayınları. Elazığ 1999.

MEMİŞOĞLU, Fikret "Harput Halk Bilgileri". Elazığ Kültür Derneği Yayınları No: 2. Sayfa 1. T.C. Ziraat Bankası Mart, Elazığ, 1995.

ÖZTÜRK, Hasan ile Haziran 1999 tarihinde Elazığ'da yapılan görüşme.

ÖNALDI, Şener ile Kasım 2000 tarihinde İstanbul'da yapılan görüşme.

ÖZYÜREK, Dr. Rasim “Dünü ve Bugünüyle Harput” Cilt 1. S.415-416, Türkiye Diyanet Vakfı Elazığ Şubesi Yayınları Elazığ. 1999.

SUNGUROĞLU, İshak “Harput Yolları” Cilt 1. s.97. Ankara Yayınevi Ankara 1965.

TURHAN, Salih “Harput-Elazığ Müziği Folkloru” Ankara 1990.

ÖZGEÇMİŞ

1970 yılında Elazığ'da doğdu. İlk ve Orta öğrenimini Elazığ'da tamamladı. İlkokul yıllarında halk oyunları çalışmasına başladı. Lise yıllarında okuduğu Lisenin hem halk oyunları ekibinden oynadı hem de çalıştırdı. Çocukluk dönemlerinden itibaren içerisinde bulunduğu Elazığ Folklor ve Turizm Derneğinde; Meşk Meclislerinde, Kürsü Başı meşklerinde, Halk oyunları çalışmalarında faal olarak görev yaptı.

1991 yılında Gaziantep Üniversitesi Türk Musikisi Devlet Konservatuvarı Türk Halk Oyunları Bölümünü kazanarak Gaziantep'e geldi. Okul yıllarında bir taraftan okuluna devam ederken bir taraftan da çeşitli okul ve derneklerde halk oyunları çalışmalarına devam etti.

1995-96 Eğitim ve öğretim yılında "Elazığ Türk Halk Oyunlarının Oyun ve Müzik Açısından incelenmesi" konusunda lisans bitirme ödevini hazırladıktan sonra okuldan mezun oldu.

1995.96 Eğitim ve öğretim yılında İ.T.Ü. Sosyal Bilimler Enstitüsü Türk Halk Oyunları Ana Sanat Dalı Yüksek Lisans Programını kazandı. Aynı yıl Milli Eğitim Bakanlığı Türk Halk Oyunları Öğretmeni olarak Muğla Halk Eğitimi Merkezi Müdürlüğü'ne atandı. Bir yıl görev yaptıktan sonra eğitimini tamamlamak üzere İstanbul Kâğıthane Halk Eğitimi Merkezine atandı. Halen aynı görevine devam etmektedir.